

स्थानीय राजपत्र

मायादेवी गाउँपालिका, रुपन्देहीद्वारा प्रकाशित

खण्ड: ८

संख्या: ०३

मिति: २०८१/०९/२२

भाग - २

स्थानीय सरकार

मायादेवी गाउँपालिका, रुपन्देही

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (३) बमोजिम मायादेवी गाउँपालिकाको, गाउँ कार्यपालिकाले बनाएको तल उल्लेख भए बमोजिमको कार्यविधि सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी कार्यविधि,

२०८१

गाउँ कार्यपालिका बैठकबाट स्वीकृत मिति: २०८१।०९।१९

प्रस्तावना:

मायादेवी गाउँपालिकामा स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण प्रक्रियालाई सरल, सहज, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन बाञ्छनीय भएकोले मायादेवी गाउँपालिकाको स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०७४ को दफा ३९ को उपदफा (२) र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को उप दफा २ को अधीनमा रही मायादेवी गाउँपालिकाको गाउँ कार्यपालिकाले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

परिच्छेद-१**प्रारम्भिक**

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस कार्यविधिको नाम स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण सम्बन्धी कार्यविधि, २०८१ रहेको छ ।
(२) यो कार्यविधि मायादेवी गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको मिति देखि मायादेवी गाउँपालिका क्षेत्र भित्र तुरन्त प्रारम्भ भई लागु हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा :
(क) “अकुपञ्चर केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग अकुपन्चर सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
(ख) “अकुप्रेसर केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग अकुप्रेसर सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
(ग) “अनुगमन समिति” भन्नाले अनुसूची १ बमोजिम गठन भएको अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चतता समिति सम्झनुपर्छ ।
(घ) “अस्पताल” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, नर्सिङ्गहोम, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल वा सहकारी अस्पताल सम्झनुपर्छ ।
(ङ) “आयुर्वेद अस्पताल” भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिबाट उपचार गर्नेगरी सञ्चालन गरिएका नर्सिङ्गहोम तथा पञ्चकर्म अस्पतालाई जनाउँछ ।
(च) “आयुर्वेद क्लिनिक” भन्नाले आधारभुत आयुर्वेद सेवा, परामर्श सेवा तथा उपचारात्मक सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ ।
(छ) “ऐन” भन्नाले मायादेवी गाउँपालिकाको स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०७४ लाई सम्झनुपर्छ ।
(ज) “कन्सल्टेन्ट” भन्नाले सम्बन्धित विषयमा मान्यताप्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातकोत्तर उपाधि, डिग्री वा डिप्लोमा प्राप्त गरेका वा तोकिए बमोजिमका विशेषज्ञता तालिम प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएका विशेषज्ञ चिकित्सक सम्झनुपर्छ ।
(झ) “गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था ”भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्विकृति लिई गैरसरकारी वा निजीक्षेत्रको लगानी तथा स्वामित्वमा सञ्चालन भएका स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्छ ।
(ञ) “जेरीयाट्रिक परामर्श केन्द्र” भन्नाले जेष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य जीवनशैली सम्बन्धी परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ ।
(ट) “गाउँपालिका ”भन्नाले मायादेवी गाउँपालिका सम्झनुपर्छ ।

- (ठ) “निजी अस्पताल वा नर्सिङ्गहोम” भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कम्पनी कानून बमोजिम स्थापना भई मायादेवी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त निजी अस्पताल वा नर्सिङ्गहोम सम्झनुपर्छ।
- (ड) “परम्परागत सेवा क्लिनिक” भन्नाले स्थानीय उपलब्ध जडिबुटीद्वारा उपचार सेवा तथा परामर्श प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ।
- (ढ) “प्रयोगशाला” भन्नाले “डि” र “ई” समुहका प्रयोगशाला सम्झनुपर्छ। “ई” समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनुपर्छ र “डि” समुहका प्रयोगशाला भन्नाले आधारभुत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला सम्झनुपर्छ।
- (ण) “प्राकृतिक उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक प्राकृतिक उपचार सेवाहरु तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने उपचार केन्द्र सम्झनुपर्छ।
- (त) “प्राविधिक समिति” भन्नाले अनुसूची २ बमोजिमको गाउँ स्वास्थ्य प्राविधिक समिति सम्झनुपर्छ।
- (थ) “फिजियोथेरापी केन्द्र” भन्नाले बहिरङ्ग फिजियोथेरापी सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ।
- (द) “पुर्नस्थापना केन्द्र” भन्नाले मानसिक तथा शारीरिक पुर्नस्थापना केन्द्र सम्झनुपर्छ।
- (ध) “भवन निर्माण मापदण्ड” भन्नाले भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७२ मा उल्लेखित मापदण्ड सो शब्दले स्वास्थ्य सम्बन्धी भवनको लागि छुट्टै मापदण्ड सम्झनुपर्छ र नभएको स्थानको हकमा अनुसूची ३ मा उल्लेखित भवन निर्माण मापदण्ड समेतलाई जनाउँछ।
- (प) “भवनसंहिता” भन्नाले भवन ऐन, २०५५ को दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिम नेपाल सरकारबाट स्वीकृत राष्ट्रिय भवन संहिता सम्झनुपर्छ।
- (फ) “सरकारी अस्पताल” भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहने गरी सार्वजनिक हितका लागि स्थापना भएका वा हुने स्वास्थ्य सेवा प्रदायक अस्पताल सम्झनुपर्छ।
- स्पष्टीकरण:** यस खण्डका प्रयोजनका लागि आंशिक स्वामित्व भन्नाले नेपाल सरकारको कम्तिमा एकाउन्न (५१) प्रतिशत लगानीलाई सम्झनुपर्छ।
- (ब) “सहकारी अस्पताल” भन्नाले सहकारीको सिद्धान्त बमोजिम सदस्य समेतलाई स्वास्थ्य सेवा दिने उद्देश्यले सहकारी ऐन, २०४८ बमोजिम दर्ता भई मायादेवी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ।
- (भ) “सेवारिगपा (आम्ची) क्लिनिक” भन्नाले सामान्य आम्ची उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ।
- (म) “सामुदायिक अस्पताल” भन्नाले सम्बन्धित सरकारी निकायमा संस्था दर्ता भई सामुदायिक लगानी र व्यवस्थापनमा सञ्चालन हुने गरी मुनाफारहित उद्देश्य लिई मायादेवी गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल सम्झनुपर्छ।
- (य) “स्वास्थ्य क्लिनिक” भन्नाले कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी जाँच गर्ने, उपचार सम्बन्धी आवश्यक परामर्श, एक स्थानबाट पाँचवटा भन्दा कम सेवा जस्तै बहिरङ्ग सेवा, प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिङ्ग, फिजियोथेरापी, खोपसेवा, परिवार नियोजन जस्ता सेवा उपलब्ध गराउनका लागि प्रचलित

कानून बमोजिम दर्ता भएका संस्थालाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले निजी क्लिनिक, आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा समेतलाई जनाउँदछ। स्वास्थ्य क्लिनिकले आधारभुत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नेछन्।

- (र) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले यस कार्यविधि वा प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त अस्पताल, स्वास्थ्य क्लिनिक, प्रयोगशाला जस्ता सेवाहरू सञ्चालन गर्ने संस्था र सो शब्दले आयुर्वेद अस्पताल, क्लिनिकहरू तथा यस्तै प्रकारका अन्य केन्द्रहरू समेतलाई जनाउँछ।
- (ल) “युनानी उपचार केन्द्र” भन्नाले प्रारम्भिक युनानी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र सम्झनुपर्छ।
- (व) “योग, ध्यान तथा शारिरिक व्यायाम केन्द्र” भन्नाले स्वास्थ्य प्रवर्धनात्मक योग अभ्यास, ध्यान, प्राणायाम तथा अन्य व्यायामहरू सम्बन्धी सेवा दिने केन्द्र सम्झनुपर्छ।
- (श) “होमियोप्याथी क्लिनिक” भन्नाले प्रारम्भिक होमियोप्याथी उपचार सेवा तथा परामर्श सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिक सम्झनुपर्छ।

परिच्छेद-२

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत प्रक्रिया

३. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत: (१) देहाय बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न मायादेवी गाउँपालिकाले इजाजत दिन सक्नेछ।
- (क) स्वास्थ्य क्लिनिक, आयुर्वेदिक क्लिनिक, सेवारिगपा (आम्ची) होमियोप्याथी क्लिनिक र यस्तै प्रकारका अन्य क्लिनिकहरू,
- (ख) फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), प्राकृतिक उपचार केन्द्र, अकुपन्चर, अकुप्रेसर केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योगध्यान तथा शारिरिक व्यायाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरू,
- (ग) जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र,
- (घ) डि र ई वर्गको प्रयोगशालाहरू,
- (ङ) १५ शैया सम्मका अस्पताल।
- (२) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नतिका लागि उप दफा (१) देखि बाहेकका नेपाल सरकार र प्रदेशबाट इजाजतपत्र दिने स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित शिक्षण संस्थाको हकमा इजाजतपत्र लिनुपूर्व गाउँपालिकाको दर्ता सिफारिस लिनुपर्नेछ।
- (३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम गाउँपालिकाबाट इजाजत प्राप्त गरेका वा दर्ता भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण प्रदेश सरकार र नेपाल सरकारको सम्बन्धित निकायमामा अद्यावधिक गराउनुपर्नेछ।

४. **पूर्वाधार निर्माण आशयपत्रका लागि निवेदन दिनुपर्ने:** (१) यस कार्यविधि बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनका लागि अनुसूची ४ बमोजिमका ढाँचामा आशयपत्रका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मायादेवी गाउँपालिकाले निवेदन प्राप्त भएको पन्ध्र कार्यदिन भित्र देहायका विवरणहरू परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि प्राविधिक समिति खटाउन सक्नेछ:
- (क) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको व्यावसायिक कार्ययोजना,
- (ख) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्था रहने स्थानको उपयुक्तता र जग्गाको प्रयासता,
- (ग) प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्र, सो क्षेत्रको जनसंख्या/जनघनत्व, (प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा पुऱ्याउने क्षेत्रमा अन्य अस्पतालहरूको अवस्थिति र प्रस्तावित अस्पतालले पुऱ्याउने थप योगदान,
- (३) प्राविधिक समितिले उपदफा (२) मा उल्लिखित विषयहरूको विश्लेषण गरी स्पष्ट राय सहितको प्रतिवेदन तीस कार्यदिन भित्र मायादेवी गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।
- (४) उपदफा (३) बमोजिमका प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि सो प्रतिवेदनको आधारमा पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुमति दिन उपयुक्त हुने देखिएमा प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिन भित्र गाउँपालिकाले बढी मा दुई वर्षसम्मको समयावधि दिई पूर्वाधार निर्माणका लागि निवेदकलाई आशयपत्र प्रदान गर्न सक्नेछ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिमको अवधिभित्र मनासिव कारण परी पूर्वाधार निर्माण गर्ननसकेको भनी समयावधि थपका लागि सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले अनुरोध गरे मायादेवी गाउँपालिकाले त्यस्ता अस्पताललाई बढीमा एक वर्षमा नबढ्ने गरी पूर्वाधार निर्माणका लागि समयावधि थप गर्न सक्नेछ।
५. **सञ्चालन इजाजत दिन सकिने:** (१) दफा ४ बमोजिम पूर्वाधार निर्माण कार्य सम्पन्न भएपछि सो पूर्वाधार तयार भएको व्यहोरा सहित सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक कागजातहरू संलग्न गरी अनुसूची ५ बमोजिमको ढाँचामा स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन इजाजतका लागि अनुसूची ६ बमोजिमका ढाँचामा मायादेवी गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ। स्वास्थ्य संस्था दर्ताका लागि अनुसूची ८ बमोजिमको स्थापना दस्तुर बुझाउनुपर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मायादेवी गाउँपालिकाले निवेदन प्राप्त गरेको मितिले सात दिन भित्र प्राविधिक समिति खटाउनुपर्नेछ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम खटिएको प्राविधिक समितिले पन्ध्र कार्य दिन भित्र स्थलगत निरीक्षण गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गर्न उपयुक्त भएनभएको राय सहितको प्रतिवेदन मायादेवी गाउँपालिकास्तरीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिम प्राविधिक समितिको प्रतिवेदनका आधार र यस कार्यविधिमा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई गाउँपालिकास्तरीय स्वास्थ्य तथा सरसफाई समितिको सिफारिसमा मायादेवी गाउँपालिकाले पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इजाजत दिन सक्नेछ। स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन इजाजत पत्रको ढाँचा अनुसूची ७ बमोजिम हुनेछ।
- ५) यस दफा बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिने नदिने सम्बन्धमा उपदफा (३) बमोजिम प्राविधिक समितिको प्रतिवेदन प्राप्त भएको मितिले सात दिन भित्र निर्णय गरी सक्नुपर्नेछ र सो को जानकारी सम्बन्धित संस्थालाई दिनुपर्नेछ।
- (६) यो कार्यविधि प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भएको तर दफा (५) बमोजिम इजाजत लागि निवेदन नदिई सञ्चालन गरिरहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ८ मा उल्लेख भए बमोजिमका दस्तुरको अतिरिक्त दुइ गुणा बढी दस्तुर लिई एकपटकको लागि यो कार्यविधि बनेको ३ महिना भित्र यसै कार्यविधि बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ।
- (७) यो कार्यविधि प्रारम्भ हुँदाका बखत संस्था दर्ता गर्ने निकायमा दर्ता भई इजाजतका लागि निवेदन दिएका स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ८ मा उल्लेख भए बमोजिमको लाग्ने दस्तुरमा ५० प्रतिशत बढि दस्तुर बुझाएमा एकपटकको लागि कार्यविधि बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी सञ्चालन अनुमति दिन सकिनेछ।
- (८) उपदफा (२) (३) र (५) बमोजिम तोकिएको म्याद भित्र प्राविधिक समितिले कार्य सम्पन्न नगरेमा अनुमतिका लागि निवेदन दिने स्वास्थ्य संस्थाले गाउँ प्रमुखसमक्ष उजुर गर्न सक्नेछ। यसरी प्राप्त भएको उजुरी सम्बन्धमा सम्बन्धित गाउँपालिका प्रमुखले उपदफा (२), (३) र (५) मा तोकिएको म्यादमा नबढ्ने गरी शीघ्र अनुगमनको व्यवस्था मिलाई सञ्चालन अनुमतिको व्यवस्था गरि दिन सक्नेछ।
- (९) यो दफामा माथि जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि यो कार्यविधि प्रारम्भ हुँदाको बखत इजाजतपत्र नलिइ सञ्चालनमा रहेका उपदफा (६) र (७) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले यो कार्यविधि प्रारम्भ भएको मितिले तीन महिनाभित्र इजाजतपत्रको लागि निवेदन दिनुपर्नेछ।
६. **थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनुपर्ने:** स्वास्थ्य संस्थाले आफुले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएका सेवाको अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट यस कार्यविधि बमोजिमका प्रकृया पुरा गरी अनुमति प्राप्त गर्नुपर्नेछ।
७. **पुनः अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनुपर्ने :** (१) यो कार्यविधि प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालन स्वीकृति लिएका स्वास्थ्य संस्थाले यस कार्यविधि बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि यो कार्यविधि प्रारम्भ भएपछि तोकिएको अवधि भित्र पूर्वाधार तयारी योजना (भवन प्रबलीकरण वा नयाँ निर्माण योजना) सहित मायादेवी गाउँपालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मायादेवी गाउँपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थालाई यस कार्यविधि बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार पुरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायमगर्नका लागि एक वर्षको समयवाधि दिन सक्नेछ।

- (३) उपदफा (२) बमोजिम समयावधि थप भएका स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ /छ महिनामा प्रगिति प्रतिवेदन मायादेवी गाउँपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।
- (४) प्रबलिकरण हुने अस्पताल वा नयाँ निर्माण गर्न अनुमति लिई साविकको भवनबाट सेवा दिईरहेका स्वास्थ्य संस्थाले निर्माण अवधिभरका लागि भवनको कारण वा अस्पतालको औजार उपकरणले हुन सक्ने दुर्घटनाको लागि शैया क्षमता बराबरको संख्यामा प्रति व्यक्ति एक लाख रुपैया बराबरको सामुहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (५) यस दफा बमोजिमका प्रकृया पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ५ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ।
- (६) यस दफा बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन नदिने, निवेदन दिए पनि अनुमति नपाउने वा निर्धारित अवधि भित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड कायम नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति मायादेवी गाउँपालिकाले रद्द गर्नेछ।
८. **अनुमति दस्तुर बुझाउनुपर्ने:** स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त भएमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले अनुसूची ८ मा उल्लेख भए बमोजिमको अनुमति दस्तुर मायादेवी गाउँपालिकालाई बुझाउनुपर्नेछ।
९. **नवीकरण गराउनुपर्ने:** (१) यस कार्यविधि बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन इजाजतको अवधि समाप्त हुनु भन्दा कम्तिमा तीन महिना अघि मायादेवी गाउँपालिका समक्ष नवीकरणका लागि अनुसूची ९ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन दिनुपर्नेछ। मायादेवी गाउँपालिकाले आवश्यक जाँचबुझ गरी यस कार्यविधि बमोजिम मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा इजाजतपत्रको अवधि सकिनु अघि इजाजतपत्रको नवीकरण अनुसूची १० बमोजिमको ढाँचामा गरिदिनुपर्नेछ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मायादेवी गाउँपालिका ले अनुसूची ८ मा उल्लेख भए बमोजिमको दस्तुर लिई पाँच वर्षका लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालन इजाजतको नवीकरण गरिदिन सक्नेछ। तर यो कार्यविधि प्रारम्भ हुनु अघि स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्ने अनुमति पाएका स्वास्थ्य संस्थाको हकमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले यस कार्यविधि बमोजिम तोकिएको मापदण्ड तथा पूर्वाधार कायम नगरेसम्म तीन वर्षमा नबढाई प्रत्येक एकवर्षका लागि अनुमति नवीकरण गरिदिन सक्नेछ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिमका अवधि भित्र मनासिव कारण परी निवेदन पेश गर्न नसकेको भनी कारण खुलाई थप तीन महिना भित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर नवीकरण दस्तुर लिई मायादेवी गाउँपालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरिदिन सक्नेछ।
- (४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधि भित्र नवीकरणका लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमति पत्र स्वतः खारेज हुनेछ र सो जानकारी प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनामा समेत दिनुपर्नेछ।
१०. **गुणस्तर तथा मापदण्ड अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेका सेवाहरुको यस कार्यविधिमा उल्लिखित मापदण्ड बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष परीक्षण

(स्व:मूल्यांकन) गराई सो को प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तीन महिना भित्र मायादेवी गाउँपालिका समक्ष अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधि भित्र प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई सो प्रतिवेदन पेश गर्न मायादेवी गाउँपालिकाले निर्देशन दिन सक्नेछ।
- (३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि मायादेवी गाउँपालिका, प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना र मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार जोखिम, भौगोलिक अवस्थिति, बिरामीको चाप, शल्यक्रियाको संख्या, वित्तीय लगानीका आधारमा नमूना छनौट गरी स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको गुणस्तर तथा यस कार्यविधिको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण तथा अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ।
- (४) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचना तथा मन्त्रालयले जुनसुकै निकायबाट सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेका अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था र मायादेवी गाउँपालिकाको समेत अनुगमन गर्न सक्नेछ।
- (५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएका गुणस्तर वा पूर्वाधार पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा त्यस्ता संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको म्याद दिई सुधारको मौका दिन सकिनेछ।
- (६) यस दफा बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने, यस कार्यविधि बमोजिमका गुणस्तर तथा पूर्वाधार मापदण्ड पूरा नगर्ने वा गुणस्तर परीक्षणको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई मायादेवी गाउँपालिकाले त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरिआएको सेवा पूर्ण वा आंशिक रूपमा तत्काल बन्द गर्न आदेश दिन सक्नेछ।
- (७) उपदफा (६) बमोजिम स्वास्थ्य संस्थालाई कारवाही गर्नु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिव कारण देखाई सफाई पेश गर्ने मौका दिनुपर्नेछ।
- (८) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि अन्य प्रचलित कानून बमोजिम गरिने अनुगमनलाई वा व्यवस्थालाई सिमित गर्ने छैन।
- (९) स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिने प्रक्रिया प्रारम्भ नगरेका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले क्लिनिकल प्राक्टिस गर्न पाउने छैन। कुनै चिकित्सक, नर्स वा स्वास्थ्यकर्मीले त्यस्तो संस्थामा क्लिनिकल प्राक्टिस गरेमा निजलाई कारवाहीको लागि सम्बन्धित परिषद्मा लेखी पठाईनेछ।
- (१०) मायादेवी गाउँपालिका अन्तर्गतका निजी अस्पताल, नर्सिङहोम, स्वास्थ्य क्लिनिक र औषधी पसलको अनुगमन अनुसूची १३ (क), (ख) र (ग) बमोजिमको चेकलिस्ट प्रयोग गरी गर्न सकिनेछ भने अन्य स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

११. **निवेदन दिनसक्ने:** (१) दफा १० को उपदफा (७) बमोजिम दिएका आदेश वा प्राविधिक समितिले यस कार्यविधि बमोजिम पेश गरेको अनुगमन प्रतिवेदन उपर चित्त नबुझ्ने स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो प्रतिवेदन पेश

भएको मितिले १५ दिन भित्र चित्त नबुझ्नुको स्पष्ट आधार र कारण सहित पुनरावलोकनको लागि मायादेवी गाउँपालिकाको गाउँपालिका प्रमुख समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन उपर सम्बन्धित निकायको प्रतिक्रिया समेत लिई गाउँ कार्यपालिकाले छानवीन गरी यथाशिघ्र निर्णय गर्नुपर्नेछ र सो सम्बन्धमा कार्यपालिकाले गरेको निर्णय नै अन्तिम हुनेछ।

१२. स्वास्थ्य संस्था गाभिई सञ्चालन गर्न सक्ने: स्वास्थ्य सेवालार्ई गुणस्तरीय, प्रभावकारी तथा सुविधायुक्त बनाउन सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एकआपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा सेवा सञ्चालन गर्न मायादेवी गाउँपालिका समक्ष त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले संयुक्त रूपमा निवेदन दिन सक्नेछन्।

१३. अनुमति खारेजी तथा कारवाही सम्बन्धी व्यवस्था: (१) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि मायादेवी गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति लिन वा अनुमति नवीकरण गर्नको लागि एकपटकको लागि निश्चित समय अवधि दिई सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधि भित्र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन सम्बन्धी अनुमति नलिने स्वास्थ्य संस्थाको र दफा ९ को उपदफा (५) बमोजिमको अवधि भित्र अनुमति नवीकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति स्वतः खारेज हुनेछ। सो को व्यहोरा संघीय मन्त्रालय र प्रदेश मन्त्रालयमा समेत जानकारी दिईनेछ।

परिच्छेद- ३

स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

१४. स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन: (१) यस कार्यविधि बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नुहुदैन।

(२) कसैले यस कार्यविधि बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा सो कार्य रोक्न तथा त्यस्तो स्थालार्ई आवश्यक कानुनी कारवाहीको लागि सोझै सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ र त्यस्ता संस्थाका सञ्चालक भविष्यमा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन अनुमति प्रदान नगर्ने गरी अभिलेख समेत राखिनेछ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो उद्देश्य र क्षमता अनुसार मायादेवी गाउँपालिकाबाट अनुमति लिई देहायका सेवाको समुचित व्यवस्था गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न सक्नेछ:

- (क) आधारभुत स्वास्थ्य सेवा,
- (ख) सामान्य चिकित्सा सेवा,
- (ग) सामान्य शल्यक्रिया सेवा,
- (घ) स्त्री तथा प्रसुति सेवा,
- (ङ) आकस्मिक सेवा,
- (च) बालरोग तथा शिशुसेवा,

- (छ) सामान्य दन्त सेवा,
- (ज) बहिरङ्ग सेवा,
- (झ) अन्तरंग सेवा,
- (ञ) निदानात्मक सेवा (प्रयोगशाला, रेडियो ईमेजिड आदि),
- (ट) फार्मसी सेवा,
- (ठ) रक्त संचार सेवा

१५. गुणस्तर सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्ड: (१) स्वास्थ्य संस्थाले दफा १४ को उपदफा (३) बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्दा देहायको गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्नुका साथै देहायका उल्लिखित मापदण्डहरूको समेत पालना गरेको हुनुपर्नेछ:

- (क) बहिरङ्ग विभागमा आउने बिरामीको चापका आधारमा बिरामी दर्ता, विशेषज्ञ परामर्श, निदानात्मक सेवाहरू र औषधी कक्षमा छिटो छरितो सेवा दिने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।
- (ख) स्वास्थ्य संस्थामा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम संक्रमण नियन्त्रण (इन्फेक्सन प्रिभेन्सन) को व्यवस्था हुनुपर्नेछ र सो को नियमित प्रभावकारी अनुगमन गर्नुपर्नेछ।
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले विभिन्न ईकाईबाट प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाहरू गुणस्तरीय रूपमा सञ्चालन गर्न कार्यसञ्चालन कार्यविधि (स्ट्यान्डर्ड अपरेटिङ्ग म्यानुअल) तयार गरी लागु गर्नुपर्नेछ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने चिकित्सकहरू उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र बार खुल्ने गरी) सबैले देखे ठाउँमा राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाले उपलब्ध गराउने भनिएको विशेषज्ञ सेवा सम्बन्धित विशेषज्ञ चिकित्सकबाट प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ।
- (च) बिरामीले आफूले सेवा लिन चाहेको चिकित्सकबाट सेवा लिन पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ।
- (छ) बिरामी वा बिरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी दिने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्था परिसर तथा सेवा दिने कक्षहरू नियमित रूपमा सफा सुगंध राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (झ) सबैले देखे स्थानमा उजुरी पेटिका राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (ञ) सेवाग्राहीको गुनासो व्यवस्थापनका लागि गुनासो सुन्ने अधिकारी तोक्यो जनगुनासो तथा पर्न आएका उजुरी समाधान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ। साथै समाधान हुन नसक्ने भएमा सो को कारण सम्बन्धित व्यक्तिलाई जानकारी गराउनुपर्नेछ।
- (ट) सेवाग्राहीले स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने शुल्क, प्रकृया तथा अवधि समेत खुलाएको नागिरक बडापत्र स्वास्थ्य संस्थामा अनुसूची ११ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी सबैले देखिने गरी राख्नुपर्ने छ र सोही अनुरूप सेवाको निश्चितता गर्नुपर्नेछ।
- (ठ) स्वास्थ्य संस्थामा आउने बिरामीलाई आवश्यक पर्ने जानकारी गराउन सोधपुछ वा सहायता कक्षको व्यवस्था गरी सेवाग्राहीलाई आवश्यक जानकारी दिन व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।

- (ड) सेवाप्रदायक चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीहरूको सुरक्षाका लागि विभिन्न सरुवा रोग विरुद्धका खोप तथा व्यक्तिगत सुरक्षा व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ढ) हरेक स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा शर्त सम्बन्धी विनियम बनाएको हुनुपर्नेछ।
- (ण) स्वास्थ्य संस्थाले नेपाल सरकारबाट सञ्चालित सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा नेपाल सरकारले तोकेका प्रोटोकल/मापदण्ड/कार्यविधि अनिवार्य रूपमा पालना गरेको हुनुपर्नेछ।
- (त) अस्पतालले चौबीसै घण्टा चिकित्सक तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट आकस्मिक सेवा दिएको हुनुपर्नेछ।
- (थ) अस्पतालमा रहेको आकस्मिक शैया क्षमताको आधारमा चिकित्सक तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ र सो को विवरण अनुसूची १२ बमोजिमको ढाँचामा सबैले देखे ठाँउमा राख्नुपर्नेछ।
- (द) आकस्मिक विभागबाट बिरामी भर्ना गर्न, रिफर गर्न, बिरामीको रेफरल प्रकृया र बिरामी सार्ने पद्धति स्पष्ट परिभाषित भएको हुनुपर्नेछ र सो को व्यहोरा बमोजिमको ढाँचामा सबैले देखे ठाँउमा राख्नुपर्नेछ।
- (ध) अस्पतालमा उपचारका लागि आउने विपन्न, असहाय, बेवारिसे बिरामीका लागि कुल शैयाको दश प्रतिशत शैया छुट्याई निःशुल्क उपचार अनिवार्य रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
- (न) खण्ड (ध) बमोजिम उपलब्ध गराएका उपचार सेवाको अभिलेख राखी सो को प्रतिवेदन मायादेवी गाउँपालिकाको कार्यालयमा नियमित रूपमा पठाउनुपर्नेछ।
- (प) अस्पतालहरूमा ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई विशेष किसिमका सुविधाका व्यवस्था हुनुपर्ने र आवश्यक मात्रामा शैया छुट्याउनुपर्नेछ।
- (फ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरिने भवन र अन्य पूर्वाधार भवन संहिता र सम्बन्धित क्षेत्र भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड अनुरूप हुनुपर्नेछ।
- (ब) अस्पतालले विपद व्यवस्थापनको कार्ययोजना बनाएको हुनुपर्नेछ। सो कार्यकालागि सम्पर्क व्यक्ति तोक्यो सो को जानकारी मायादेवी गाउँपालिकाको कार्यालयमा दिनुपर्नेछ।
- (भ) अस्पतालले सूचना अधिकारी तोक्नुपर्नेछ।

परिच्छेद-४

अस्पताल सम्बन्धी मापदण्डहरू

१६. अस्पतालको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड: (१) अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेको हुनुपर्नेछ:
- (क) अस्पताल रहने स्थान धुवाँ, धुलो, ध्वनि, जल तथा जमिन प्रदूषणबाट मुक्त भएको।
- (ख) अस्पताल रहने क्षेत्र र हाताभित्र उपयुक्त सुरक्षाको व्यवस्था भएको।
- (ग) अस्पताल स्थापना हुने स्थानमा सडक यातायातको पहुँच भएको।
- (घ) पानी, बिजुली र सञ्चार सुविधा उपलब्ध भएको।

- (ड) सवारी साधन पार्किङ्गका लागि प्रयास व्यवस्था भएको।
- (च) अस्पताल परिसरमा स्वस्थकर वातावरणका लागि बृक्षारोपण तथा बगैचाको व्यवस्था भएको।
- (२) आकस्मिक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछः
- (क) कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशतका दरले आकस्मिक कक्षमा शैयाहरू उपलब्ध हुनु पर्नेछ।
- (ख) आकस्मिक कक्ष सञ्चालन गर्दा अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे इमेजिङ सेवा, प्रयोगशाला, ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा अन्य वार्डहरूमा समेत सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने (व्हीलचेयर, ट्रली, स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनुपर्नेछ।
- (ग) आकस्मिक कक्षमा प्रतिकालय, शौचालय, ट्रायजरूम(Triage Room), चेन्जिङ्गरूम, मेडिको लेगल केश (Medico-Legal Case) जस्तै रेप भिक्टिम (Rape Victim) आदिको लागि गोपनियता सुनिश्चित हुने कोठाको समेत व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) चौबीसै घण्टा आकस्मिक सेवा दिने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (ङ) आकस्मिक विभागबाट बिरामी भर्ना गर्न, रिफर हुने भए रिफरल प्रक्रिया र बिरामी सार्ने पद्धती स्पष्टरूपमा परिभाषित रहेको हुनुपर्नेछ।
- (च) प्रकोपजन्य रोगहरू, प्राकृतिक प्रकोप जस्ता पक्षहरूलाई विचार गरी आकस्मिक सेवाका उपचारको लागि संस्थाले विपद व्यवस्थापन योजन बनाएको हुनुपर्नेछ।
- (छ) आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति कम्तिमा बेसिक लाइफ सर्पोट/प्राइमेरी ट्रामा केयर/एडभान्स कार्डिएक लाइफ सर्पोट/एडभान्स ट्रामा लाइफ सर्पोट सम्बन्धी तालिम लिएको हुनुपर्नेछ।
- (३) बहिरङ्ग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछः
- (क) अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवाका लागि ओ.पी.डी. कक्षको व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (ख) अस्पतालका लागि सामान्यतया सामान्य चिकित्सा, बालरोग, सामान्य शल्यक्रिया, स्त्री तथा प्रसूति सेवा हुनुपर्नेछ।
- (ग) उपलब्ध भएका चिकित्सकहरू मध्ये सेवाग्राहीले उपलब्ध भएसम्म रोजेको चिकित्सकसँग परीक्षण गर्न पाउने व्यवस्था भएको।
- (४) अन्तरङ्ग विभागका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछः
- क) अस्पतालमा शल्यक्रिया पश्चात पनि बिरामीको अवस्था स्थिर नभएसम्म उक्त शल्यक्रिया गर्ने समूह तथा सर्जन चिकित्सक र एनेस्थेसियोलोजिष्ट अस्पतालमा रहिरहनु पर्ने र तत्पश्चात पनि सर्जरीको प्रकृति हेरी आवश्यक परेको खण्डमा तत्काल उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने।
- (ख) नर्सिङ्ग ड्यूटी स्टेशनबाट प्रत्येक बिरामीको प्रत्यक्ष निगरानी हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने। उक्त सुविधा नभएमा प्रत्येक बिरामीको शैयामा कल बेल राख्नुपर्ने।

- (५) एलाईड हेल्थ तथा निदानात्मक सेवाका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:
- (क) प्रत्येक किसिमका परीक्षणको लागि राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला नीति अनुरूपको प्रयोगशालाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।
- (ख) रेडियो डाइग्नोसिस, अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे फिल्म लोडिङ, अनलोडिङ तथा प्रोसेसिङ लगायतका इमेजिङ सेवा कक्षहरू, ओ.पी.डी., ओ.टी. तथा वार्डहरूलाई समेत सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने (व्हीलचेयर, ट्रली, स्टेचर) गरी सञ्चालनमा ल्याएको हुनुपर्ने।
- (ग) यस्ता सेवा प्रदान गरिने कोठाहरूमा प्रतिकालय, शौचालय, चेन्जिङरूमको व्यवस्था समेत भएको हुनुपर्ने।
- (६) अस्पतालमा पोषण, खोप, आमा र वच्चाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन, रोग नियन्त्रण ;jif जस्ता सेवाहरूको सरकारको नीति बमोजिम प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक सेवा उपलब्ध हुनुपर्नेछ।
- (७) अस्पतालमा कम्तीमा वच्चा तथा आमाको लागि विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
- (८) औषधी पसल (फार्मेसी) का लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:
- (क) अस्पताल हाता भित्र औषधी पसलको व्यवस्था अस्पताल फार्मेसी सेवा कार्यविधि, २०७२ बमोजिम गर्नुपर्नेछ।
- (ख) चौबीसै घण्टा फार्मेसी सञ्चालनका लागि फार्मेसी विषय अध्ययन गरेका दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।
- (ग) फार्मेसी कक्षमा औषधीको गुणस्तरमा हास नहुने गरी सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ। साथै ताप संवेदनशील औषधी तथा भ्याक्सिन भण्डारण तोकिएको तापक्रममा हुनुपर्नेछ।
- (घ) उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरू (नारकोटिक औषधहरू) लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन २०३३ बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाले चिकित्सकको लिखित प्रेसक्रिप्सन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ। साथै औषधीको आम्दानी तथा वितरणको अभिलेख राख्नुपर्नेछ।
- (ङ) म्याद नाघेका औषधीहरू नियमित रूपमा नेपाल सरकारको प्रचलित मापदण्ड र कार्यविधि बमोजिमको विधि अपनाई नष्ट गर्नुपर्नेछ।
- (च) आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधीहरू चौबीसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (छ) अस्पतालले बाह्य व्यक्ति वा संस्थालाई फार्मेसी सेवा सञ्चालन गर्न दिएको अवस्थामा सो व्यक्ति वा संस्थाले पनि अस्पतालले पालना गर्नु पर्ने माथि उल्लेख भएका सम्पूर्ण शर्तहरू अनिवार्य रूपमा पालना गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (ज) औषधीको खुद्रा मूल्यमा छुटको व्यवस्था भएमा सबैले देख्ने गरी सूचना टाँस गर्नुपर्नेछ।

(झ) भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरूप औषधी पसल सञ्चालन हुने भवन निर्माण भएको हुनुपर्नेछ।

(९) रक्त सञ्चारसेवा (ब्लड बैंक) का लागि देहाय बमावजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:

(क) बिरामीको लागि आवश्यक पर्ने ब्लड उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइएको हुनुपर्ने।

(१०) अस्पतालमा रहेका बिरामी तथा अन्य सेवाग्राहीलाई असहज नहुने गरी अलगगै चिस्यान कक्ष वा शव गृहको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।

(११) अस्पताल व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:

(क) सोधपुछ तथा गुनासो सुनुवाई कक्ष:

(१) सेवाग्राहीहरूको सुविधाको लागि आवश्यक कर्मचारी सहितको सोधपुछ कक्षको व्यवस्था हुनुपर्ने।

(२) अस्पतालले प्रदान गर्ने सेवाका विषयमा सेवाग्राहीको गुनासो सुनुवाइ गर्ने उचित प्रवन्ध मिलाइएको हुनुपर्ने।

(ख) सूचना संप्रेषण:

(१) अस्पताल भित्र प्रभावकारी सूचना संप्रेषणका लागि आन्तरिक टेलिफोन (इन्टरकम) को व्यवस्थाका साथै आवश्यक आधुनिक संयन्त्रको समुचित प्रयोग हुनुपर्ने।

(२) अस्पतालहरूमा सार्वजनिक संचार सेवाको व्यवस्था हुनुपर्ने।

(३) प्रहरी, एम्बुलेन्स, दमकल जस्ता सेवा लगायतका आकस्मिक सेवा टेलिफोन नम्बरहरू स्पष्ट देखिने गरी राख्नुपर्ने।

(ग) पानी वितरण:

(१) अस्पतालमा बिरामी र अन्य व्यक्तिहरूका लागि चौबीसै घण्टा शुद्ध पानी विश्व स्वास्थ्य संगठनले तोके अनुरूपको आपूर्ति हुनुपर्ने।

(२) अस्पतालद्वारा वितरण हुने पानीको गुणस्तर परिक्षण ४/४ महिनामा गराई अभिलेख राखिएको हुनुपर्ने। बहिरङ्ग, नर्सिङ्ग कक्ष, अन्तरंग, अपरेशन आपतकालीन थिएटर र कक्षहरूमा पानी व्यवस्था हुनुपर्ने।

(घ) विद्युत आपूर्ति:

(१) अस्पताल क्षेत्र भित्र र सबै विभागहरूमा चौबीसै घण्टा विद्युत आपूर्ति व्यवस्था हुने मिलाएको हुनुपर्ने। साथै लोडसेडिङ्गको समयमा विद्युत आपूर्ति गर्न अटोमेटिक ब्याकअप सिष्टम स्थापना गरेको हुनुपर्ने।

(२) ओ.टी., इमर्जेन्सी कक्ष लगायतका संवेदनशील कक्षहरूमा आपतकालीन विद्युत ब्याकअप सिष्टम राखेको हुनुपर्ने।

(ङ) सरसफाई तथा शौचालय व्यवस्थापन:

(१) अस्पतालको सम्पूर्ण क्षेत्र सधैँ सफा राख्नुपर्नेछ।

(२) अस्पतालमा देहाय बमोजिमको सेवा दिइने कक्षहरु वा क्लिनिकमा शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्नेछ:

(क) आकस्मिक कक्ष

(ख) लेबर रुम

(ग) प्याथोलोजी सेवा

(घ) बहिरङ्ग विभाग (आवश्यकता अनुसार महिला र पुरुषका लागि अलग अलग)

(ङ) प्रति छु बेडको जनरल सेवामा एक

(च) महिला तथा अपाङ्गका लागि अलगै

(छ) क्याबिन तथा डबल रुमका लागि (एटेच भएको)

(ज) डाक्टर तथा स्टाफका लागि (आवश्यकतानुसार)

(३) अस्पताल हाता भित्र सेवाग्राही तथा सेवा प्रदायकका लागि प्रयाप्त पानी र साबुन सहितको शौचालयको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

(४) शौचालय सधैं सफा राख्ने व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।

(च) मर्मत सम्भार व्यवस्था:

(१) अस्पतालले प्रयोग गर्ने उपकरण तथा औजारहरु समयमा नै मर्मतको व्यवस्था हुनुपर्नेछ। साथै ठूला र गम्भीर प्रकृतीका औजार उपकरणहरुको कम्पनीले निर्दिष्ट गरेको मर्मत अवधि अनुसार मर्मत सम्भार कार्ययोजना बनाई सोही अनुसार मर्मत गरेको हुनुपर्नेछ।

(२) अस्पतालको भवन, सवारी साधन, मेसिनरी औजार, यन्त्र, उपकरण, विद्युतीय उपकरण र अन्य उपकरणहरुको नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।

(छ) बिरामी कुरुवालाई सुविधा: अस्पतालको वार्ड तथा अन्य उपचार दिने स्थानमा आवश्यकता अनुसार बिरामीको साथमा रहने एक जना कुरुवालाई बस्न सक्ने प्रवन्ध हुनुपर्नेछ।

(ज) क्यान्टिन सुविधा: स्वास्थ्य संस्था हाता भित्र खाना पकाउने (किचेन) र खाना खाने (डाइनिङ्ग) अलग-अलग ठाउँ सहितको सफा र सुविधायुक्त क्यान्टिनको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।

(झ) लण्डी व्यवस्थान:

(१) अस्पतालमा प्रयोग हुने एप्रोन, पन्जा, टोपी, जुत्ता, तन्ना, खोल, तकिया, रुमाल जस्ता लुगाकपडा धुनको लागि लण्डीको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।

(२) अस्पताल भर्ना भएका बिरामीको लुगा धुने सुविधाको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।

(ज) भण्डार (Store) व्यवस्था:

- (१) आपत्कालीन अवस्थामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको अलगगै भण्डार कक्ष हुनुपर्ने। यस्तो भण्डारमा कम्तिमा एक महिनाको लागि अत्यावश्यक सामग्री स्टक राख्ने व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।
- (२) अस्पतालको लागि आवश्यक लत्ता कपडा, सरसफाइ सामग्री, औजार, उपकरण तथा औषधीको न्यूनतम मौज्जात रहनुपर्ने र सो सामग्रीहरूको उपयुक्त भण्डारणको लागि आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने।

(ट) सुरक्षा व्यवस्था:

- (१) अस्पतालमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउन सुरक्षा गार्डको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने।
- (२) आपत्कालीन अवस्थाको लागि तत्काल सेवा प्रदान गर्न राज्यका सुरक्षा निकायसँग समन्वय कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्ने।

(१२) एम्बुलेन्स सञ्चालन: अस्पतालमा मेडिकल एटेण्डेण्ट सहितको एम्बुलेन्स १ वटा अनिवार्य हुनु पर्ने र अस्पतालले त्यस्ता मेडिकलएटेण्डेण्टलाई बेसिक इमरजेन्स मेडिसीन ट्रेनिङ्ग (Basic Emergency Medicine Training) दिने व्यवस्था मिलाउनुका साथै राष्ट्र एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन कार्यविधि २०७८ बमोजिम एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।

(१३) स्थान तथा जग्गा पूर्वाधार:

- (क) अस्पताल रहने स्थान: अस्पताल रहने स्थान छनौट गर्दा पायक पर्ने गरी प्रदूषणमुक्त क्षेत्रको छनौट गर्नपर्नेछ। छनौट गरिएको स्थान त्यस्तै प्रकृतिको अस्पताल रहेको स्थानको कम्तिमा एक किलोमीटर टाढा हुनुपर्नेछ। विशिष्ट प्रकृतिको बहु सेवा उपलब्ध गराउने अस्पताल, आयुर्वेद, होमीयोप्याथिक जस्ता फरक प्रकृतिका अस्पतालको हकमा र जनघनत्वको आधारमा अस्पतालको शैया आवश्यक देखिएमा यो बन्देज लागू हुनेछैन।
- (ख) अस्पताल सञ्चालनको लागि आफ्नै स्वामित्वको प्रयास जग्गा हुनुपर्नेछ। आफ्नो जग्गा नभएको हकमा कम्तीमा पन्ध्र वर्षका लागि जग्गा भाडामा लिई सो जग्गामा पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउन सक्नेछ।

(१४) अस्पतालको भवन:

- (क) अस्पताल सेवा सञ्चालन गरिने भवन नक्सा र डिजाइन भवन ऐन, २०५५ को दफा ११ मा भएको व्यवस्था अनुरूप स्वीकृत भएको हुनुपर्नेछ। नेपाल सरकारले अस्पतालका सम्बन्धमा छुट्टै मापदण्ड तोकेको भएमा सोही बमोजिम। भवन संहिता तथा सम्बन्धित गाउँपालिका वा गाउँ विकास समितिले जारी गरेको मापदण्ड बमोजिम सो भवन निर्माण भएको सहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग, डिभिजन कार्यालयबाट सिफारिस प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ।

- (ख) भवनमा सर्वसाधारणको जानकारीका लागि विपद व्यवस्थापन योजना तयार गरी सुरक्षा सम्बन्धी संकेत चिन्हहरू उपयुक्त स्थानमा प्रस्ट देखिने गरी राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (ग) अस्पतालको कोठाहरूमा उपयुक्त भेन्टीलेसन वा वातानुकूलित यन्त्र राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) अस्पतालमा प्रशासनिक कार्यालय, ओ.पी.डी., प्रयोगशाला, फार्मसी, वार्ड, क्यान्टिनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ङ) अस्पतालमा व्हीलचेयर तथा ट्रलिको सहज आवागमनको व्यवस्थाका लागि लिफ्ट/न्याम्पको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (च) प्रतिकालयमा आवश्यकता अनुसार बस्ने कुर्सीको व्यवस्था हुनुपर्ने र सूचनापाटी, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका माध्यमबाट सूचना प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (छ) अस्पतालको कुल निर्माण क्षेत्रफल, प्रतिशैया ५५ वर्गमीटरका दरले हुनुपर्नेछ। उक्त क्षेत्र भित्र सोधपुछ, दर्ताकक्ष, प्रतिकालय, प्रवेशद्वार सहितको हलको क्षेत्र समावेश भएको हुनुपर्नेछ। सो बाहेक घर, भान्सा, लुगाधुने कोठा, जेनेरेटर कक्ष, कर्मचारी आवास तथा भण्डार कक्ष, मर्मतसम्भार कक्ष आदिका लागि थप व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ज) आफ्नो जग्गा नभएका पन्ध्र शैयाका अस्पतालले घर जग्गा भाडामा लिई सेवा सञ्चालन गर्दा सो घर भूकम्पीय जोखिम प्रतिरोध क्षमता भएको भनि सहरी विकास तथा भवन विभाग डिभिजन कार्यालयबाट प्रमाणित भएको हुनुपर्नेछ।
- (झ) बहिरङ्ग विभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कम्तिमा चौध वर्गमीटर हुनुपर्नेछ। शौचालय, प्रतिकालय, विशेषज्ञको सहयोगी रहने कक्षका लागि प्रयास स्थान हुनुपर्नेछ।
- (ञ) बिरामीको चापको अनुपातमा प्रयास र सुविधाजनक हुने गरी फर्निचर सहितको प्रतिकालयको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (ट) अस्पताल भित्र प्रवेश गर्ने र बाहिर निस्कने अलग-अलग प्रवेशद्वार हुनुपर्नेछ।
- (ठ) आपतकालीन सेवाका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्ष र अन्य अत्यावश्यक ठाउँमा सहजरूपमा जान सक्ने गरी अलगगै बाटो र गेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ड) सेवाग्राही र अस्पताल कर्मचारीहरूले प्रयोग गर्ने सवारी साधन एम्बुलेन्स र दमकल जस्ता सवारी साधनका लागि पार्किङ्गको व्यवस्था हुनुपर्नेछ। न्यूनतम पार्किङ्ग कूल जग्गाको पच्चीस प्रतिशत वा प्रति तीन शैयाका लागि एउटा कार पार्किङ्ग गर्न मिल्ने स्थल मध्ये जुन बढी हुन्छ सो ही अनुसार हुनुपर्नेछ।
- (ढ) अस्पताल जेष्ठ नागरिक, बालबालिका तथा अपाङ्गमैत्री हुनुपर्नेछ।
- (ण) व्हीलचेयर, ट्रलि, स्टेचरको प्रयास व्यवस्था हुनुपर्ने र यस्ता सामग्री राख्ने ठाँउ र चलाउन सकिने प्रयास ठाँउ र चलाउने मानिसको समेतको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (१५) **फोहरमैला व्यवस्थापन:** (१) फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको पूर्वाधार मापदण्ड पूरा गरेको हुनुपर्नेछ:

- (क) अस्पतालबाट निष्काशित फोहरमैलाको व्यवस्थापन फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन २०६८, फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली २०७०, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्वास्थ्यजन्य फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यविधि २०७१ बमोजिम हुनुपर्नेछ।
- (ख) अस्पतालबाट निष्काशन हुने सामान्य तथा चिकित्साजन्य फोहरमैला प्रकृति अनुसार स्रोतमै अलग अलग छुट्याउने, सङ्कलन, ढुवानी तथा उचित विसर्जन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने।
- (ग) अस्पतालबाट सृजित संक्रमणजन्य फोहरलाई निःसंक्रमण गरेर अन्तिम व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।
- (१६) यस कार्यविधिमा उल्लिखित अन्य मापदण्डका अतिरिक्त अस्पतालले देहाय बमोजिमको मापदण्डहरू तथा पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ:

१. आकस्मिक सेवा सञ्चालन गर्न देहायको बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरेको हुनुपर्नेछ:

सि. नं.	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	कुल शैया क्षमताको कम्तिमा दश प्रतिशत आकस्मिक कक्षमा शैयाहरूको उपलब्धता	१	२	३
२	आकस्मिक कक्षबाट अल्ट्रासाउण्ड, एक्सरे, इमेजिङ्गसेवा, प्रयोगशाला, ओ.पि.डी, ओ.टी तथा अन्य सेवाहरूमा सजिलै बिरामी ल्याउन लैजान सकिने व्यवस्था (व्हीलचेयर, ट्रली जान सक्ने व्यवस्था)	✓	✓	✓
३	आपतकालिन सेवाको लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरू अस्पतालको आपतकालीन कक्षमा सहजरूपमा आउन लैजान सक्ने व्यवस्था	✓	✓	✓
४	आवश्यक सेवा दिनका लागि आकस्मिक कक्षको उपलब्धता	✓	✓	✓
५	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध हुने व्यवस्था	✓	✓	✓
६	आकस्मिक सेवामा काम गर्ने जनशक्ति तालिम प्राप्त	✓	✓	✓
७	आकस्मिक सेवाका लागि चाहिने आवश्यक औषधीहरू चौबीसै घण्टा उपलब्ध हुने व्यवस्था	✓	✓	✓
८	आकस्मिक विभागबाट बिरामी भर्ना गर्न, रिफर हुने भए रिफरल प्रक्रिया र बिरामी सार्ने पद्धती स्पष्ट परिभाषित भएको।	✓	✓	✓
९	सञ्चार सुविधा (टेलिफोन, ईन्टरनेट) आदि	✓	✓	✓
१०	शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था	✓	✓	✓
११	शौचालय र शौचालयमा प्रयाप्त पानीको व्यवस्था	✓	✓	✓
१२	सार्वजनिक टेलिफोन सेवाको व्यवस्था	✓	✓	✓

२. बहिरङ्ग सेवा सञ्चालनको लागि अस्पतालले देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनुपर्नेछ:

सि. नं.	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१.	बिरामीको नाम दर्ता कक्ष र स्थानको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	अस्पतालबाट प्रदान हुने प्रत्येक विशेषज्ञ सेवका लागि अलग अलग ओ.पी.डी कक्षको व्यवस्था मिलाएको	-	-	✓
३	बहिरङ्ग बिभागको प्रत्येक कोठाको क्षेत्रफल कम्तिमा १४ वर्ग मिटरको हुनुपर्ने र कन्सल्टेन्ट युनिट वा सेवा अनुसार वा सिफ्ट अनुसार ओ.पी.डी. सञ्चालन गर्न सकिने	✓	✓	✓
४	स्वास्थ्य संस्थाले बहिरङ्ग सेवा प्रदान गर्ने विशेषज्ञ चिकित्सक वा अन्य चिकित्सकहरू उपलब्ध हुने समय तालिका (दिन र बार खुल्ने गरी) सबैले देखे ठाँउमा राखेको	✓	✓	✓
५	व्हीलचेयर, ट्रली, स्ट्रेचरको प्रयास व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	व्हीलचेयर, ट्रली, स्ट्रेचर राख्ने ठाउँ प्रयास भएको	✓	✓	✓
७	व्हीलचेयर, ट्रली, स्ट्रेचर चलाउने जनशक्ति प्रयास भएको	✓	✓	✓
८	बिरामी वा बिरामीको रेखदेख गर्ने व्यक्तिलाई रोग र उपचार पद्धतिबारे स्पष्ट जानकारी (counselling) दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
९	ओ.पि.डी. कक्षमा प्रयास फर्निचरसहितको प्रतिकालको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
१०	सूचना पाटी, टि.भी. स्क्रिन, पोष्टर आदिबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी र अस्पतालबाट प्रदान गरिने सेवा सम्बन्धी जानकारी दिने व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
११	महिला र पुरुषका लागि अलग अलग र आवश्यकता अनुसार अपाङ्गमैत्री र जेष्ठ नागरिकमैत्री समेत शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓

३. अन्तरङ्ग सेवाको लागि देहायका पूर्वाधार तथा मापदण्डहरूको पालना गरेको हुनुपर्नेछ:

सि. नं.	विवरण	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
१	डाक्टरको ड्यूटी रुम, प्यान्ट्री, आईसोलेशन रुम, टिट्रमेन्ट रुम, शौचालय आदिको व्यवस्था	✓	✓	✓
२	शैया बीच कम्तिमा ५ फिट तथा भित्ताबाट कम्तिमा २ फिटको दूरी	-	-	✓
३	अस्पतालमा बच्चा, सुत्केरी, अब्जरभेसन तथा सरुवा रोगका लागि छुट्टाछुट्टै वार्डको व्यवस्था	✓	✓	✓

४	जनरल शैयाको हकमा ४ देखि ६ शैयाको अनुपातमा १ स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
५	लेबर रुमको छुट्टै व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
६	लेबर रुम र एक्टिभ लेबर वार्डको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	✓	✓	✓
७	प्रसूति हुनु अगावै बिरामी भर्ना गर्नका लागि प्रि-लेबर वार्डको व्यवस्था भएको	-	-	✓
८	लेबर रुम र टेबलको हकमा बिरामीको चाप अनुसार तय गर्नुपर्ने	-	-	✓
९	प्रति लेबर टेबल २ जना मिडवाइफ वा एस.बि.ए. तालिम नर्सको व्यवस्था हुनुपर्ने र एक्टिभ लेबर वार्डको हकमा २ शैया १ जना मिडवाइफ वा एस.बि.ए. तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था हुनुपर्ने	-	-	✓
१०	एक्टिभ लेबर वार्ड र लेबर रुम जोडिएको हुनुपर्नेछ।	-	-	✓

परिच्छेद- ५

मानव संसाधन व्यवस्थापन

१७. जनशक्ति विकास योजना: अस्पतालको शैया क्षमताका आधारमा देहाय बमोजिमका न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ:

- (क) प्रति पन्ध्र शैयाका लागि एक जना एम.डी.जी.पी. चिकित्सक, प्रसूति तथा स्त्री रोग विशेषज्ञ र बालरोग विशेषज्ञ हुनु पर्नेछ।
- (ख) जनरल कक्षमा प्रति चार देखि छ शैयामा एक जना स्टाफ नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (ग) ईमर्जेन्सी तथा पोष्ट अपरेटिभ कक्षमा प्रति दुई शैयामा एक जना नर्स भएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) प्रसूति कक्षको लेबर वेडमा प्रति वेड दुई एस.बी.ए. तालिम प्राप्त नर्सको व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ।
- (ङ) प्रति पन्ध्र शैयाका लागि अस्पतालमा कम्तीमा एक जना मेडिकल रेकर्डर भएको हुनु पर्नेछ। पन्ध्र शैया भन्दा कम क्षमताका अस्पतालमा मेडिकल रेकर्डर नभएको अवस्थामा स्वास्थ्य सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागि एक जना कर्मचारी तोक्नु पर्नेछ।
- (च) अस्पतालमा चौबीसै घण्टा सेवा उपलब्ध गराउने गरी फर्मासिट लगायत आवश्यक संख्यामा जनशक्तिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (छ) अस्पतालमा कम्तीमा दुई तिहाइ पूर्णकालीन स्वास्थ्यकर्मी हुनुपर्नेछ।
- (ज) सरकारी स्वास्थ्यकर्मीहरुबाट सेवा लिनु पर्ने अवस्थामा सम्बन्धित निकायको स्वीकृति पत्र लिएको हुनुपर्नेछ।
- (झ) हरेक स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित काउन्सिलबाट दर्ता नम्बर लिएको हुनुपर्नेछ।

(ज) विदेशी स्वास्थ्यकर्मी वा स्वयंसेवकले सम्बन्धित मन्त्रालयको सिफारिसमा सम्बन्धित काउन्सिलबाट स्वीकृति लिएको हुनुपर्नेछ।

जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण:

क्र.स	पद	५ शैया	१० शैया	१५ शैया
शुशासन तथा व्यवस्थापनका लागि जनशक्ति				
१	मेडिकल डाइरेक्टर/मेडीकल सुपेरीटेन्डेन्ट	१ (मे.अ)	१ (मे.अ)	१ (मे.ज., मे.सु)
क्लिनिकल सेवाका लागि जनशक्ति				
२	एम.डी.जी.पी. चिकित्सक	—	—	१
३	स्त्री तथा प्रसूति रोग विशेषज्ञ	—	—	१
४	बालरोग विशेषज्ञ	—	—	१
५	मेडिकल अधिकृत	१	१	२
६	नर्सिङ्ग अधिकृत	—	१	१
७	नर्सिङ्ग स्टाफ	४	४	७
८	प्यारामेडिकल स्टाफ	२	४	५
९	एनेस्थेटिक सहायक	—	—	१
१०	डेन्टल हाइजिनिस्ट	—	—	१
११	फार्मसी अधिकृत	०	१	१
१३	फार्मसी सहायक	१	१	१
१४	मेडिकल रेकर्डर (अधिकृत/सहायक)	—	—	१
अस्पताल सहयोगका लागि जनशक्ति				
१५	प्लम्बर	—	—	१
१६	इलेक्ट्रिसियन	—	—	१
१७	बगैचे	आवश्यकता अनुसार		
१८	कार्यालय सहयोगी	आवश्यकता अनुसार		
१९	सुरक्षा गार्ड	आवश्यकता अनुसार		
२०	सवारी चालक	आवश्यकता अनुसार		

*स्वैच्छिक

नोट: धारा, बिजुली र बगैचाको व्यवस्थापन, सुरक्षाको प्रबन्ध, सवारी चालक, कार्यालय सहयोगी लगायतका सहायक कार्यका लागि सेवा करार, दरबन्दी वा आउट सोर्सिङ गरी आवश्यकता अनुसार सेवाको सुनिश्चितता गरेको हुनुपर्नेछ।

१८. अन्य जनशक्ति सम्बन्धी व्यवस्था: अन्य जनशक्ति सम्बन्धी व्यवस्था स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नती सम्बन्धी मापदण्ड २०७० (संशोधन २०७३) र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड २०७७ (संशोधन २०७८) बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद- ६

औजार तथा उपकरणहरू

१९. अक्सिजन सम्बन्धी व्यवस्था: (१) अस्पतालमा अक्सिजन ग्यास निरन्तर रूपमा आपूर्तिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

२०. कार्डियाक उपकरण देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ:

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	अर्डिनरी इ.सी.जी. मेसिन (Ordinary ECG machine)	०	१
२	पल्स अक्सिमिटर (Pulse Oximeter)	१	२
३	बि.पी. एपाचर टेबल मोडेल (BP apparatus table model)	२	४
४	स्टेथेस्कोप (Stethoscope)	२	४

२१. अपरेशन थियटर सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ:

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	अटो कलेभ एच.पी. होरिजेन्टल (Auto calve HP Horizontal)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
२	अपरेशन टेबल हाइड्रोलिक मेजर (Operation Table Hydraulic Major)	०	१
३	अपरेशन टेबल हाइड्रोलिक माइनर (Operation Table Hydraulic Minor)	०	१
४	अटोकलेभ भर्टिकल सिंगल बिन (Autoclave vertical single Bin)	१	२
५	फोकस ल्याम्प अर्डिनरी (Focus lamp ordinary)	१	२
६	स्टेरीलाइजर मिडीयम-इन्स्ट्रुमेन्ट (Sterilizer medium - Instrument)	०	१
७	स्टेरीलाइजर स्मल-इन्स्ट्रुमेन्ट (Sterilizer small- Instrument)	१	१
८	बावल स्टेरीलाइजर मिडीयम (Bowl sterilizer medium)	०	१
९	डाथेर्मि मेसिन-इलेक्ट्रिकल कट्टी (Daithermy machine - Electric Cautery)	०	१

१०	सक्सन एपाराटस - इलेक्ट्रिकल (Suction Apparatus-Electrical)	०	२
११	सक्सन एपाराटस - फुट अपरेटेड (Suction Apparatus - foot operated)	१	२
१२	डि-ह्युमिडिफायर (Dehumidifier)	०	१
१३	अल्ट्राभाइलेट ल्याम्प (Ultraviolet lamp)	०	१
१४	इथाइलीन अक्साइड स्टेरीलाईजर (Ethylene Oxide Sterilizer)	०	१
१५	माइक्रोवेभ स्टेरीलाईजर (Microwave sterilizer)	०	१

२२. अस्पतालमा प्याथोलोजी सम्बन्धी उपकरण देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ:

(क) माइक्रोबाएलोजी/ब्याक्टेरीयोलोजी (Microbiology/ Bacteriology)

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभुत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	इन्क्यूबेटर (Incubator)	०	१
२	हट एयर ओभन (Hot Air Oven)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
३	माइक्रोस्कोप (Microscope)	०	१
४	सेन्ट्रीफ्यूज/रोटेटर (Centrifuge/Rotator)	०	१
५	रेफ्रिजेरेटर (Refrigerator)	०	१
६	अटो पिपेट (Auto pipette)	०	३

(ख) बायोकेमिस्ट्री (Biochemistry) :

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभुत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	सेमी अटो एनालाइजर (Semi Auto Analyzer)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
२	सेन्ट्रीफ्यूज/रोटेटर (Centrifuge/Rotator)	०	१
३	हट एयर ओभन (Hot Air Oven)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
४	रेफ्रिजेरेटर (Refrigerator)	०	१
५	माइक्रो पिपेट (Micro pipette)	०	१

(ग) हेमाटोलोजी (Hematology):

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभुत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	बाइनाकुलर माइक्रोस्कोप (Microscope -Binocular)	०	१

२	ब्लड सेल काउन्टर-१८ पारामीटर वा माथि (Blood Cell Counter -18 parameters or above)	०	१
३	सेन्ट्रीफ्यूज/रोटेटर (Centrifuge/Rotator)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
४	क्लोरीमीटर (Colorimeter)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
५	हट एयर ओभन (Hot Air Oven)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
६	रेफ्रीजेरेटर (Refrigerator)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
७	काउन्टिङ च्याम्बर (Counting Chamber)	०	१
८	कम्प्यूटर र प्रिन्टर (Computer with Printer)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)

(घ) हिस्टोप्याथोलोजी (Histopathology) :

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	इन्क्यूबेटर (Incubator)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)

(ङ) माइक्रोबायोलोजी, भाइरोलोजी, सेरोलोजी (Microbiology, Viorology, Serology) :

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	वाटर बाथ (Water bath)	०	१
२	हट एयर ओभन (Hot Air Oven)	०	१
३	मल्टि च्यानल माइक्रो पिपेट (Muti-channel micro pipette)	०	१
४	भेराएबल माइक्रो पिपेट (Variable Micro pipette)	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
५	इन्क्यूबेटर (Incubator)	०	१
६	सेन्ट्रीफ्यूज (Centrifuge)	०	१
७	वैटिङ ब्यालेन्स (Weighting balance)	०	१
८	अटोक्लेभ भट्रिकल (Autoclave Vertical)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
९	स्टपवाच (Stopwatch)	०	१

२३. अस्पतालमा एनेस्थेसिया सम्बन्धी उपकरण देहाय हुनुपर्नेछ:

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	इन्डो ट्राकियल ट्यूब सेट (Endo tracheal tube set)	०	१
२	एयरवे (महिला) Airway (Female)	०	१
३	एयरवे (पुरुष) Airway (Male)	०	१
४	माउथ प्रोप (Mouth Prop)	०	१
५	टङ्ग डिप्रेसर (Tongue Depressor)	०	२
६	अक्सिजन सिलिन्डर-व्याएल्स (O2 Cylinder for Boyles)	०	१
७	व्याएल्स एपाराटस, फ्लूटेक र सर्कल एब्जोर्बर (Boyles Apparatus with Fluotec and Circle absorber)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)
८	अक्सिजन कन्सेन्ट्रेटर सिलिन्डर (Oxygen Concentrator/Cylinder)	१	१
९	मोनिटर, ई.सी.जी., एन.आइ.बि.पी, आइ.बि.पी. सहितको एस.पी.ओ.२ (Monitors ECG, NIBP, SPO2 with IBP)	०	१
१०	ट्रान्सपोर्ट मोनिटर, ई.सी.जी., एस.पी.ओ.२, एन.आइ.बि.पी (Transport Monitor, ECG, SPO2, NIBP)	०	१
११	म्याक कोयल्यारेङ्गोस्कोप (Mac Coy Laryngoscope)	०	२
१२	इन्टुबेटिङ एल.एम.ए. ३,४ (Intubating LMA 3,4)	०	४
१३	डब्ल ल्यूमेन ट्यूब (Double Lumen Tube) एपाराटस	०	१
१४	एम्बु ब्याग र मास्क (Ambu bag/Mask)	१	४
१५	डिफिब्रिलेटर (Defibrillator)	०	ऐच्छिक (अप्सनल)

२४. लेबर वाई, नियानेटल र स्पेशल न्यू बर्न केयर यूनिट (Labour, Neonatal and Special Newborn Care Unit) मा देहाय अनुसारका उपकरणहरू हुनुपर्नेछ :

सि.नं.	उपकरणहरूको नाम	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा	५-१५ शैयाका स्वास्थ्य संस्था
१	इमर्जेन्सी रिसक्सिटेसन किट - बेबी (Emergency Resuscitation Kit- Baby)	१	१
२	स्ट्यान्डर्ड वेईङ्ग स्केल (Standard weighing scale)	१	१
३	डब्ल आउटलेट अक्सिजन कन्सेन्ट्रेटर (Double Outlet Oxygen Concentrator)	ऐच्छिक (अप्सनल)	ऐच्छिक (अप्सनल)
४	रेडियन्ट वार्मर (Radiant Warmer)	ऐच्छिक (अप्सनल)	१
५	फिटल डोप्लर (Foetal Doppler)	१	२

६	डेलिभरी किट (Delivery Kit)	१	२
७	इपिजियोटोमी किट(Episiotomy Kit)	१	२
८	फोर्सेप डेलीभरी किट (Forcep Delivery Kit)	ऐच्छिक (अप्सनल)	१
९	सिलास्टिक भ्याकुम एक्सट्रयाक्टर (Silastic vacuum extractor)	ऐच्छिक (अप्सनल)	१
१०	पल्स अक्सि मिटर बेबी एण्ड एडल्ट (Pulse Oxymeter baby and adult)	१	२
११	नेबुलाइजर-बेबी (Nebulizer-Baby)	१	२
१२	वेईङ्ग मेसिन एडल्ट (Weighing machine adult)	१	२
१३	वेईङ्ग मेसिन इन्फ्यान्ट (Weighing machine infant)	१	२

२५. **आपतकालिन र अत्यावशकिय औषधी तथा सामग्रीहरूको विवरण (List of emergency and essential Drugs/Instruments)**

(१) **आपतकालिन र अत्यावशक औषधीहरूको विवरण (List of emergency and essential drugs) :**

सि.नं.	औषधीहरूको नाम
१	र्यानिटिडिन, ओमेप्राजोल, पेन्टोप्राजोल इन्जेक्सेन (Ranitidine, Omeprazole, Pantoprazole Inj)
२	एड्रेनालाईन इन्जेक्सेन (Adrenaline Inj)
३	क्लोरफेनिरामिन इन्जेक्सेन (Chlorpheniramine Inj)
४	एमिनोफाइलिइन इन्जेक्सेन (Aminophylline Inj)
५	एट्रोपिन इन्जेक्सेन (Atropine Inj)
६	ह्योसिन ब्रोमाइड इन्जेक्सेन (Hyoscine Bromide Inj)
७	क्याल्सियम ग्लुकोनेट इन्जेक्सेन (Calcium Gluconate Inj)
८	सिप्रोफ्लोक्सासिन, एम्पिसिलिन, एम्पिक्लोक्स, सेफिट्रिजोन, इत्यादि इन्जेक्सेन (Ciprofloxacin, Ampicillin, Ampiclox, Ceftrizone, etc. Inj)
९	डेरिफाइलिइन इन्जेक्सेन (Deriphylline Inj)
१०	डेक्सामेथासोन इन्जेक्सेन (Dexamethasone Inj)
११	डेक्सट्रोस ५% सलाइन इन्जेक्सेन (Dextrose 5% Saline Inj)
१२	डेक्सट्रोस १०% सलाइन इन्जेक्सेन (Dextrose 10% Saline Inj)
१३	डेक्सट्रोस २५% इन्जेक्सेन (Dextrose 25% Inj)
१४	डेक्सट्रोस ५०% इन्जेक्सेन (Dextrose 50% Inj)
१५	डायाजेपाम, लोराजेपाम, अम्डाजोलाम इन्जेक्सेन (Diazepam, Lorazepam, Amdazolam Inj)
१६	५% डेक्सट्रोस सलाइन इन्जेक्सेन (5 % Dextrose Saline Inj)
१७	डोपामिन इन्जेक्सेन (Dopamine Inj)
१८	पेन्टाजोसिन इन्जेक्सेन (Pentazocine Inj)

१९	हाइड्रोकॉर्टिसोन इन्जेक्सन (Hydrocortisone Inj)
२०	फ्रुसेमाइड इन्जेक्सन (Frusemide Inj)
२१	म्यान्निटोल इन्जेक्सन (Mannitol Inj)
२२	मेट्रोनिडाजोल इन्जेक्सन (Metronidazole Inj)
२३	मोर्फिन इन्जेक्सेन (Morphine Inj)
२४	नाइट्रोग्लिसरीन, लेबेटोलोल इन्जेक्सन (Nitroglycerine, Labetolol Inj)
२५	सामान्य सलाइन इन्जेक्सन (Normal Saline Inj)
२६	पारासिटामोल इन्जेक्सन (Paracetamol Inj)
२७	मेटोक्लोप्रामाइड इन्जेक्सन (Metochlopramide Inj)
२८	पेथिडिन इन्जेक्सन (Pethidine Inj)
२९	फेनर्गन इन्जेक्सन (Phenergan Inj)
३०	पोटैसियम क्लोराइड इन्जेक्सन (Potassium Chloride Inj)
३१	फेनोबार्बिटोन इन्जेक्सन (Phenobarbitone Inj)
३२	फेनिटोइन इन्जेक्सन (Phenytoin Inj)
३३	नालॉक्सोन इन्जेक्सन (Naloxone Inj)
३४	भिटाविन-के इन्जेक्सन (Vitamin 'K' Inj)
३५	रिङ्गर्स ल्याक्टेट इन्जेक्सन (Ringer's Lactate Inj)
३६	सोडियम बाइकार्बोनेट इन्जेक्सन (Sodium Bicarbonate Inj)
३७	डाइक्लोफेनाक इन्जेक्सन (Diclofenac Inj)
३८	डोबुटामिन इन्जेक्सन (Dobutamine Inj)
३९	नोरएड्रेनालीन इन्जेक्सन (Noradrenaline Inj)
४०	इसोप्रेनालिन इन्जेक्सन (Isoprenaline Inj)
४१	अमिनोडारोन इन्जेक्सन (Aminodarone Inj)
४२	म्याग्नेसियम सल्फेट इन्जेक्सन (Magnesium Sulphate Inj)
४३	डिगोक्सिन इन्जेक्सन (Digoxin Inj)
४४	एडेनोसिन, भेरापामिल इन्जेक्सन (Adenosine, Verapamil Inj)
४५	ट्रानोस्टाट इन्जेक्सेन (Tranostat Inj)
४६	एन्टासिड्स ट्याब्लेट (Antacids Tab)
४७	एस्पिरिन ट्याब्लेट (Aspirin Tab)
४८	डाइक्लोफेन्याक ट्याब्लेट (Diclofenac Tab)
४९	पारासीटामोल ट्याब्लेट, जेल (Paracetamol Tablet, gel)
५०	आइबुप्रोफेन ट्याब्लेट (Ibuprofen Tab)
५१	कोडीन फोस्फेट ट्याब्लेट (Codeine Phosphate Tab)
५२	प्रेडनिसोलोन ट्याब्लेट (Prednisolone Tab)

५३	एन्टिबायोटिक्स ओरल ट्याब्लेट/क्याप्सुल (Antibiotics Oral Tab/Cap)
५४	पोभिडिन आयोडिन सोलुसन (Povidine Iodine Sol)
५५	एन्टिबायोटिक्स मलम (Antibiotics Ointments)
५६	आवश्यकता अनुसार अन्य (Others as per necessary)

(२) इमर्जेन्सी सेवाका लागि अत्यावश्यक उपकरणहरू (List of essential instruments for Emergency):

सि.नं.	उपकरणहरू
१	मास्क सहितको एम्बु ब्याग (Ambu bag with mask)
२	आर्ट्री फोरसेप (Artery Forceps)
३	साल्बुटामोल इन्हेलर (Salbutamol Inhaler)
४	पोभिडिन आयोडिन (Povidone Iodine)
५	ब्लड ट्रान्सफ्यूजन सेट (Blood Transfusion Set)
६	विपी इन्स्ट्रुमेन्ट (BP Instrument)
७	क्लिनवाक्स इयर ड्रप (Clinwax ear drop)
८	क्रेप ब्यान्डेज ४" (Crepe Bandage 4")
९	क्रेप ब्यान्डेज ६" (Crepe Bandage 6")
१०	डिस्सेक्सन फोरसेप नन् टुथ (Dissection Forceps non tooth)
११	डिस्सेक्सन फोरसेप टुथ (Dissection forceps tooth)
१२	डिस्पोजेबल सिरिन्ज ३ सिसी, ५ सिसी, १० सिसी, २० सिसी (Disposable Syringe 3cc, 5cc, 10cc, 20cc)
१३	इन्डो ट्रेकियल ट्यूब पेडियाट्रीक र एडल्ट ३.०-८.५ (Endo tracheal tube Pediatric and Adult) 3.0-8.5
१४	ल्यारेन्जिएल मास्क एयरवे ३.०-८.५ (Laryngeal Mask airway 3.0-8.5)
१५	फोलिज क्याथेटर (Foley's catheter 6f-20f, 3way)
१६	पञ्जा (Gloves No.6, 6.5, 7, 7.5)
१७	आई.भि. क्यानुला (I.V. Cannula 14G-24G)
१८	आई.भि. सेट पिड्याट्रीक पेडियाट्रीक बुरेट (I.V. Set + Pediatric Burret)
१९	आई.भि. इन्फ्यूजन सेट (I.V. Infusion Set)
२०	सि.भि.पि. लाइन सेट (C.V.P. line Set)
२१	चेष्ट ट्यूब (Chest Tube Different Sizes)
२२	इप्राट्रोपिएम ब्रोमाइड इन्हेलर + सोलुसन (Ipratropium bromide inhaler + Solution)
२३	नि ह्यामर (Knee hammer)
२४	बेलेड सहितको ल्यारेङ्गोस्कोप (Laryngoscope with blade Adult, Pediatric sizes)
२५	ल्यूकोप्लाष्ट (Leucoplast)
२६	अक्सिमेटाजोलिन न्याजल ड्रप (Oxymetazoline Nasal drop)

२७	निडील होल्डर (Needle holder)
२८	रायल्स ट्यूब एन/जि ट्यूब) (Ryle's tube N/G Tubes)
२९	कैची (Scissors different types)
३०	सिल्वर सल्फाडाइजिन क्रिम (Silver sulphadiazine cream)
३१	स्टेथोस्कोप (Stethoscope)
३२	ट्यूब सहितको सक्सन मेसिन (Suction Machine with tubes)
३३	थर्मोमिटर (Thermometer)
३४	स्फाइगमोम्यानोमिटर(Sphygmomanometer)
३५	टङ्ग डिप्रेसर (Tongue depressor)
३६	टर्च लाइट (Torch Light)
३७	यूरो ब्याग (Uro bag)
३८	उडन स्प्लिन्ट (Wooden Splint Different sizes)
३९	स्पाइनल बोर्ड (Spinal Board-1)
४०	सरभाइकल कलर (Cervical Collor 1-5)
४१	एन्टीबायोटिक इन्जेक्सन (Antibiotic Injection Different)
४२	पल्स अक्सिमिटर (Pulse Oxymeter -1)
४३	ओटोस्कोप (Otoscope-1)
४४	अपथाल्मोस्कोप (Ophthalmoscope-1)
४५	गुल्कोमिटर (Glucometer -1)
४६	डिजीटल क्लक (Digital clock)

२६. प्रयोगशालाका औजार तथा उपकरणहरू (Laboratory Instruments):

प्रयोगशालाको वर्गीकरण	आवश्यक उपकरण तथा सामग्रीहरू
E (ई) वर्ग	निम्न सहित “ई” वर्गको प्रयोगशालाका लागि तोकिएका सबै उपकरणहरू, प्रयोग हुने रिएजेन्टहरू: बाईनाकुलर माइक्रोस्कोप (Binocular Microscope), सेन्ट्रीफ्यूज (Centrifuge), क्लोरीमीटर (Colorimeter), वाटर बाथ (Water bath), भि.डि.आर.एल. शेकर (VDRL Shaker), हट एयर ओभन (Hot air oven), माइक्रोपिपेट (Micropipettes), डि.सी. काउन्टर (DC Counter), पावर ब्याकअप (Power back up), अटोक्लेभ (Autoclave)
D (डी) वर्ग	निम्न सहित “डी” वर्गको प्रयोगशालाका लागि तोकिएका सबै उपकरणहरू, प्रयोग हुने रिएजेन्टहरू: इन्क्यूबेटर (Incubator), सेमी-अटोमेटेड बायोकेमेस्ट्रि एनालाइजर (Semi-automated biochemistry analyzer)

- नोट:** *१५ शैया सम्मको आधारभूत अस्पतालमा आधारित प्रयोगशाला “डी वर्गको प्रयोगशाला”
आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारित प्रयोगशाला “ई समुहका प्रयोगशाला”
*उपकरणहरू सम्भार तालिका बनाई नियमित रूपमा सम्भारका कार्यहरू गर्नुपर्नेछ।
*अत्यावश्यक परीक्षणका लागि सोही क्षमताको ब्याकअप उपकरणको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

परिच्छेद- ७

सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

२७. स्वास्थ्य क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू:

- (१) “स्वास्थ्य क्लिनिक” ले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका निम्नानुसारका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ:
- (क) खोप सेवा सम्बन्धी परामर्श तथा सम्बन्धित निकायबाट स्वीकृति लिई मापदण्ड बमोजिम खोप सेवा सञ्चालन गर्न सकिने
  - (ख) मातृ, नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सेवा
  - (ग) सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा
  - (घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलांगता सम्बन्धी सेवा
  - (ङ) मानसिक रोग सम्बन्धी सेवा
  - (च) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा
  - (छ) सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवा
  - (ज) स्वास्थ्य प्रवर्द्धन सेवा
  - (झ) आयुर्वेद तथा अन्य परम्परागत स्वास्थ्य सेवा।
- (२) स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनका लागि देहाय बमोजिमको आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरू हुनुपर्नेछ:
- (क) बिरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड वा ए.सी. कोठाहरू सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने (कम्तिमा १४ वर्गमिटरको)
  - (ख) बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
  - (ग) बिरामी जाँच्ने टेबुल
  - (घ) चिकित्सकको लागि टेबुल
  - (ङ) चिकित्सकको लागि कुर्सी
  - (च) बिरामी बस्ने टुल
  - (छ) शौचालयको व्यवस्था (महिला, पुरुष, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गमैत्री)
  - (ज) टेलिफोन (अनिवार्य)
  - (झ) स्वास्थ्य शिक्षा सम्बन्धी सूचनामूलक पोष्टर तथा अन्य सामग्री
  - (ञ) पानीको आपूर्ति भएको हुनुपर्ने

- (ट) स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था
- (ठ) विद्युत व्याकअपको व्यवस्था भएको
- (ड) कोठामा हात धुने ठाउँ

अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवाको लागि आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ।
- (ग) स्वास्थ्य क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) स्वास्थ्य क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा सम्बन्धित चिकित्सा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आय कर प्रमाणपत्र सबैले देखे ठाउँमा राख्नुपर्नेछ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

(३) आवश्यक जनशक्ति

- (क) स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने चिकित्सक कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि एम.बि.बि.एस. (MBBS) वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।
- (ख) विशेषज्ञ सेवाको लागि सो अनुसारको योग्यता हासिल गरी मान्यता प्राप्त काउन्सीलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।
- (ग) परामर्श सेवा दिने व्यक्ति स्वास्थ्य विज्ञानमा प्रमाणपत्र तह उत्तिर्ण गरी परामर्श सेवा तालीम प्राप्त हुनु पर्नेछ।
- (घ) कार्यालय सहयोगी तथा सरसफाई कर्मचारी ।

*नोट: उपलब्ध जनशक्ति मध्ये एक जनालाई रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङको लागि फोकल पर्सन तोक्नु पर्नेछ।

(४) आवश्यक औजार उपकरणहरू:

- (क) थर्मोमिटर (डिजिटल) -१
- (ख) तौल लिने मेशिन -१
- (ग) उचाई नाप्ने मेशिन -१
- (घ) टंग डिप्रेसर -१
- (ङ) ब्लड प्रेसर जाँच्ने मेशिन -१
- (च) स्टेथोस्कोप -१
- (छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट -१
- (ज) प्रोक्टोस्कोप -१

- (झ) अटोकलेभ र निर्मलीकरण गर्न प्रयोग हुने साधन
- (ञ) सिरिन्ज
- (ट) टर्चलाइट
- (ठ) पञ्जा
- (ड) मास्क, एप्रोन
- (ढ) किङ्नी ट्रे
- (ण) कम्प्युटर र ल्यापटप - (अभिलेख तथा प्रतिवेदनका लागि) -१

*नोट: फिजियोथेरापी केन्द्र, पुर्नस्थापना केन्द्र (मनोसामाजिक), जेरियाट्रिक परामर्श केन्द्र, युनानी उपचार केन्द्र, योगध्यान तथा शारिरिक व्ययाम केन्द्र, परम्परागत सेवा क्लिनिक तथा यस्तै प्रकारका क्लिनिक तथा सेवा केन्द्रहरूका लागि मापदण्ड प्रचलित कानून वा गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ।

२८. रेडियोलोजी वा डार्डिनोष्टिक एण्ड इमेजिङ सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार तथा शर्तहरू:

(१) यस कार्यविधिको प्रयोजनको लागि रेडियोलोजी वा डार्डिनोष्टिक सेवा अन्तर्गत देहायका प्रविधिहरू समावेश गरिएको छ:

- एक्स-रे (300 mA सम्म)
- भिडियो एक्स-रे (Ultrasound-USG)

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख गरिएको बाहेका थप प्रविधिको लागि माग भएमा पालिकाको सिफारिसमा प्रादेशिक स्वास्थ्य संरचनाले स्वीकृति दिनेछ।

(३) रेडियोलोजी, डायग्नोष्टिक तथा ईमेजिङ सेवाबाट पर्ने विकिरणका दूष्प्रभावलाई कम गर्नका लागि उक्त सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति दिँदा वा सिफारिस गर्दा निम्न मापदण्डलाई आधार मानिनेछ:

(क) साधारण एक्स-रे सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

(१) एउटा एक्स-रे मेसिन जडान गर्नका लागि कम्तिमा ४५० से.मि. लम्बाई ४०० से.मि. चौडाई र उचाई कम्तिमा २५० से.मि. भएको कोठा उपलब्ध हुनुपर्नेछ।

(२) नियन्त्रण गर्ने कोठा एक्स-रे कोठा भन्दा अलग हुनुपर्नेछ र कम्तिमा १५५ से.मि. लम्बाई र १२० से.मि. चौडाईको हुनुपर्नेछ।

(३) प्रोसेसिङ कोठा एक्स-रे कोठा भन्दा अलग हुनुपर्नेछ।

(४) प्रतिक्षा गर्ने र रिपोर्ट दिने स्थान अलग अलग हुनुपर्नेछ।

(५) देहाय बमोजिमको कोठाको व्यवस्था गरी विकिरण चुहावट नियन्त्रण गर्नुपर्नेछ:

(अ) ढोका र हेर्ने झ्यालमा २ मि.मि. बाक्लो सिसा (लिड) भएको।

(आ) ०.२ मि.मि. बाक्लो सिसा (लिड) र १५ से.मि. ईट्टाको भित्ता वा २५ से.मि. ईट्टाको भित्ता वा कंक्रीटको भित्ता भएको।

(इ) सम्भव भएसम्म झ्याल नभएको कोठा, कोठाको भेन्टिलेसन जमिन देखि १८० से.मि. माथि रहेको र आफै बन्द हुने स्वचलित ढोका भएको।

- (ई) मोबाइल एक्स-रे उपकरण सञ्चालन गर्दा तारको लम्बाई कम्तिमा २००से.मि. भएको।
- (६) पोर्टेबल एक्स-रे उपकरणहरू सधैं एक खण्ड स्ट्यान्डमा राखिएको हुनुपर्नेछ।
- (७) कम्तिमा एउटा ०.२ मी.मी. बाक्लो लिड एप्रोन अथवा सो बराबरको विकिरणबाट सुरक्षा दिने सामग्री हुनुपर्नेछ।
- (८) कम्तिमा ०.२ मी.मी. बाक्लो चस्मा, लिड पञ्जा, थाइराइड शिल्ड र गोनाड शिल्ड उपलब्ध हुनुपर्नेछ।
- (९) विकिरण क्षेत्रमा कार्यरत प्राविधिक कर्मचारीहरूको लागि विकीरण निगरानी उपकरण (Personal radiation dose monitor) प्रदान गर्नुपर्दछ र उक्त उपकरणको नियमित परिक्षण तीन तीन महिनामा गर्नुपर्नेछ।
- (१०) विकीरण क्षेत्रमा काम गर्ने कर्मचारीहरूका लागि विकीरणको डोजको सिमा इन्टरनेशनल कमिसन अन रेडियोलोजिकल प्रोटेक्सनले तोकेको मापदण्ड अनुसार २० मी.ली. सिर्वट प्रतिवर्ष वा पाँचवर्षको औषत १०० मी.ली. सिर्वटको सिमा भित्र हुनुपर्नेछ। त्यो सीमा भन्दा बढी भएमा सम्बन्धित संस्थाले उक्त कर्मचारीलाई विकीरणमुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (११) एक्स-रे कोठाको वरिपरी सर्भेक्षण आवधिक रूपमा मेडीकल फिजिसिस्ट वा विकीरण संरक्षण अधिकृतबाट गराउन पर्नेछ। सेवा सुरु गर्नु भन्दा पहिले र प्रत्येक तीन वर्षमा विकीरण सर्भेक्षण गर्नुपर्नेछ।
- (१२) एक्स-रे को राम्रो इमेज प्राप्त गर्न मानक एक्सपोजर मापदण्डहरूको चार्ट (स्ट्याण्डर्ड एक्सपोजर प्यारामिटर चार्ट) प्रयोग गर्नुपर्नेछ।
- (१३) वैकल्पिक विद्युत आपूर्तीका लागि ब्याकअपको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

(ख) भिडियो एक्स-रे (Ultrasonogram) सेवाको प्रयोग सम्बन्धमा:

रेडियोलोजिष्टहरू बाहेक आफ्नो क्षेत्रमा मात्र प्रयोगमा ल्याउने गरी मान्यता प्राप्त संस्थाबाट कम्तीमा ३ महिनाको भिडियो एक्सरे तालिम प्राप्त गरेको स्त्री तथा प्रसूति रोग सम्बन्धी विशेषज्ञहरूले गर्न पाउनेछन्। सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने निम्न बमोजिमको उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ:

- (१) इमर्जेन्सी सेवामा चाहिने औषधी लगायत औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (२) स्टेचर, व्हीलचियरको व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (३) शौचालयको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (४) रेकर्डिङ तथा रिपोर्टिङको लागि छुट्टै कोठाको व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (५) वैकल्पिक विद्युतको लागि जेनेरेटरको व्यवस्था हुनुपर्ने।
- (६) बिरामीको लागि र बिरामी कुरुवा बस्नको लागि कोठा लगायत बेञ्चको व्यवस्था हुनुपर्ने।

(७) स्टोर, रिपोर्ट डिस्ट्रीब्यूशनको लागि छुट्टा छुट्टै कोठाको र ठाउँको व्यवस्था हुनु पर्ने।

(ग) रेडियोलोजी सेवाको लागि न्यूनतम उपकरण तथा जनशक्ति र पूर्वाधारहरु:

सि.नं.	विवरण	क्लिनिक	१५ शैया
१	एक्स-रे मेसिन	१०० एम.ए. - १	३०० एम.ए. - १
२	एक्स-रे मेशिन पोर्टेबल मोबाईल	स्वैच्छिक	१०० एम.ए. - १
३	अल्ट्रासाउण्ड मेशिन	स्वैच्छिक	स्वैच्छिक
	जनशक्ति		
	रेडियोलोजिष्ट	आंशिक समय	आंशिक समय
	रेडियोग्राफिक अधिकृत*	१	१
	रेडियोग्राफर**	२	२

*रेडियोग्राफिक अधिकृत (रेडियोग्राफिक टेक्नोलोजिष्ट): चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थान वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थानबाट रेडियोग्राफी विषयमा (BSc. MIT, Bsc. RT) स्नातक तह उत्तीर्ण गरेको हुनुपर्ने। साथै नेपाल स्वास्थ्य व्यावसाय परिषद् (Nepal Health Professional Council-NHPC) मा दर्ता हुनुपर्ने।

**रेडियोग्राफर: चिकित्सा शास्त्र अध्ययन संस्थानबाट वा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त अन्य संस्थाबाट रेडियोग्राफी विषयमा प्रमाण-पत्र तह उत्तीर्ण गरेको हुनुपर्ने।

***नोट:** स्वास्थ्य मन्त्रालयको स्वीकृति विना रिडियोलोजी सम्बन्धी मशिन नेपालमा पैठारी गर्न पाइनेछैन।

२९. प्रयोगशाला सेवा: (१) प्रयोगशाला सेवा सञ्चालनका लागि प्रयोगशालाहरुको स्तर, विभाजन र जनशक्ति देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ:

वर्ग	परिक्षण
E (ई) वर्ग	<ul style="list-style-type: none"> हेमाटोलोजी: टिसी, डिसी, हेमोग्लोबिन, इएसआर, ब्लडग्रुपीङ्ग, बिटी, सिटी (Hematology: TC, DC, hemoglobin, ESR, blood grouping for non-transfusion purpose, BT, CT) बायोकेमेष्ट्री: सुगर, यूरिया, बिलिरुबिन टि र डि, एस. यूरिक एसिड, टोटल प्रोटीन, सिरम एल्बुमिन (Biochemistry: Sugar, Urea, Bilirubin T & D, S. Uric Acid, Total protein, serum Albumin) माइक्रोबायोलोजी: स्पुटम एएफबी स्टेन (Microbiology: Sputum AFB stain (Z-N stain) आरडीटीबाट परिक्षण (Tests by RDTs: With simple interpretation) विविध: रुटिन यूरिन एनालाइसिस, रुटिन स्टूल एनालाइसिस, यूरिन प्रिग्नेन्सिस जाँच, स्टूल फर रिडक्सीङ्ग सब्सट्यान्स (Miscellaneous: Routine urine analysis, routine stool analysis, urine pregnancy test, Stool for reducing substances)

D (डी) वर्ग	<p>ई वर्गमा उल्लेख भएका सहित निम्न परिक्षणहरू (All tests of E category plus following):</p> <ul style="list-style-type: none"> • हेमाटोलोजी: आरबिसी काउन्ट, पिटी, एपिटीटी, प्लेटलेट काउन्ट, हेमाटोक्रिट, रेड सेल इन्डिक्स (Hematology: RBC Count, PT, APTT, Platelet count, Hematocrit, Red cell Indices) • बायोकेमेष्ट्री: एसजिओटि, एसजिपिटी, एएलपी, लिपीड प्रोफाइल, क्रियाटिनीन, सोडियम, पोट्यासियम (Biochemistry: SGOT, SGPT, ALP, lipid profile, creatinine, sodium, potassium) • माइक्रोबायोलोजी: ग्राम स्टेन एण्ड केओएच माउन्ट फर फन्गि (Microbiology: Gram stain and KoH mount for fungi) • सेरोलोजी टेस्ट: आरपिआर, वाइडल टेस्ट, एएसओ टाइटर, आरए फ्याक्टर, सिआरपी, आरडीटीबाट जाँच हुने सबै (Serological tests: RPR, Widal test, ASO Titre, RA Factor, CRP, Tests by RDTs: All) • विविध: स्टुल फर अकल्ट ब्लड, यूरिन केटोन बडिज, यूरोबिलिनोजिन, बाइल साल्ट, बाइल पिगमेन्ट, बेन्स जोन्स प्रोटीन (Miscellaneous: Stool for occult blood, Urine ketone bodies, urobilinogen, bile salt, bile pigment, Bence Jones protein)
-------------	--

(२) प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड: देहायमा उल्लेख भए बमोजिम सरकारी स्तरमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको स्तर अनुसारको मापदण्ड निजी क्षेत्रमा सञ्चालित प्रयोगशालाहरूको न्यूनतम मापदण्ड हुनेछ:

- (क) उपदफा १ मा उल्लेखित प्रयोगशालाको वर्ग अनुसार लेखिए बमोजिमका परीक्षणहरूमात्र गर्न पाईनेछ।
- (ख) आकस्मिक सेवा प्रदान गर्ने हरेक अस्पतालमा शैया अनुसारका आवश्यक पर्ने आकस्मिक परीक्षणहरू गर्नुपर्नेछ।
- (ग) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला वा अन्य सम्बद्ध निकायबाट सञ्चालन हुने गुणस्तर नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यक्रममा अनिवार्य रूपमा भाग लिनुपर्नेछ।
- (घ) राष्ट्रिय जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाबाट पठाईने गुणस्तर सम्बन्धी परीक्षण निर्देशन बमोजिम अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्नेछ।
- (ङ) प्रत्येक कोठामा प्रयास प्रकाश र भेन्टीलेशनको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (च) बिजुली र पानीको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (छ) प्रयोगशालाले फोहर व्यवस्थापन नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ज) प्रयोगशालामा रगत तात्रे कोठा, सफा गर्ने कोठा, आकस्मिक कोठा, नमुना परिक्षण गर्ने कोठा र शौचालयको अनिवार्य व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (झ) प्रयोगशालामा आवश्यक पर्ने टेबुल, कुर्सी लगायतका आवश्यक फर्निचरहरू प्रयास मात्रामा हुनुपर्नेछ।

- (ज) प्रयोगशालामा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्दा आफुले जुन उपाधि प्राप्त गरेको छ सोही अनुसार मात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाउनेछ।
- (ट) प्रयोगशालाको रिपोर्ट प्रमाणित गर्नेको नाम, शैक्षिक योग्यता एवं परिषद्को दर्ता नम्बर उल्लेखित स्ट्याम्प वा प्रिन्टको प्रयोग गरेको हुनुपर्नेछ। उपदफा (१) मा उल्लेखित जनशक्तिले आफुले प्राप्त गरेको प्रमाण-पत्रको आधारमा निजी प्रयोगशाला खोली सञ्चालन गर्न पाउनेछन र ल्याव असिष्टेण्टको हकमा आफू भन्दा माथिल्लो उपाधि प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूको प्रत्यक्ष निगरानीमा प्रयोगशालामा काम गर्न पाउनेछन्।
- (३) प्रयोगशाला सञ्चालन सम्बन्धी अन्य मापदण्डहरू देहाय बमोजिम हुनुपर्नेछ:
- (क) D (डि) वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल २५० वर्ग फिट
- (ख) E (ई) वर्गको प्रयोगशालाको न्यूनतम क्षेत्रफल १५० वर्ग फिट
- (ग) प्रयोगशालाको नक्शांकन (लेआउट) नमूना सङ्कलन गर्ने देखि लिएर विसर्जन सम्म हुने गरी लजिकल फ्लो (logical flow) मिलाएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) नमूना सङ्कलन, नमूना प्रोसेसिङ्ग, नमूना परीक्षण, रिपोर्टिङ्ग आदिका लागि छुट्टा छुट्टै क्षेत्र हुनुपर्नेछ।
- (ङ) तोकिएको कुल क्षेत्रफलको न्यूनतम ७०% भाग प्रयोगशाला संग सम्बन्धित प्राविधिक परीक्षण कार्यका लागि छुट्ट्याइएको हुनुपर्नेछ। बाँकी ३०% भागमा प्रयोगशाला संग सम्बन्धित अन्य कार्यहरू जस्तै नमूना न्यूनतम, प्रतिकालय, मिटिङ्ग, कार्यालय क्षेत्र, भण्डार, शौचालय आदिको लागि व्यवस्था गर्न सकिनेछ।
- (च) प्रयोगशालामा देहाय बमोजिमको न्यूनतम प्राविधिक जनशक्ति रहनुपर्नेछ:

मानव संसाधन (प्राविधिक)	वर्ग 'D'	वर्ग 'E'
जनशक्तिको विवरण	न्यूनतम चार जना: जसमध्ये एक जना स्नातक अथवा सोभन्दा माथिको योग्यताको हुनुपर्ने। एकजना स्नातकोत्तर योग्यता भएको हुनुपर्ने।	प्राविधिक जनशक्ति न्यूनतम दुई जना ल्याव असिष्टेण्ट वा सो भन्दा माथिल्लो तहको हुनुपर्ने।
चौबीसै घण्टा आकस्मिक प्रयोगशाला सेवा सञ्चालन गर्नुपर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक थप मानव संसाधन	न्यूनतम एक जना	

- (क) प्रयोगशालामा काम गर्ने प्राविधिक जनशक्ति सम्बन्धित काउन्सिलमा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

- (ख) प्राविधिक जनशक्तिलाई कार्य बमोजिमको आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ग) न्यूनतम मानव संसाधनको संख्या गणना गर्दा प्रयोगशालाको कार्यवोझको आधारमा फुल टाइम र नियमित पार्ट टाइम जनशक्ति हुनुपर्नेछ। नियमित पार्ट टाइम जनशक्ति भन्नाले दैनिक रूपमा न्यूनतम तीन घण्टा उपलब्ध हुने जनशक्तिलाई मात्रै मानिनेछ। न्यूनतम जनशक्ति प्रयोग गर्दा (दुई जना पार्ट टाइम कर्मचारी बराबर १ जना फुल टाइम) कर्मचारी मानिनेछ।

परिच्छेद- ८

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरूको मापदण्ड

३०. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी स्वास्थ्य संस्थाहरूको मापदण्ड:

- (१) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नति गर्दा देहायको मापदण्डहरूको पालना गर्नुपर्नेछ:

(क) आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा:

- (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा वा चिकित्सा व्यवसाय गर्दा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि हासिल गरी नेपाल आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ। नेपाल सरकारको बहालवाला कर्मचारी भएमा नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ।
- (२) पञ्चकर्म सेवा केन्द्रमा सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा बि.ए.एम.एस. वा सो सरह उपाधि प्राप्त व्यक्तिबाट वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, आस्थापन, अनुवासन वस्ति र रक्तमोक्षण प्रयोग गर्नुपर्ने र उत्तर वस्तिको लागि सम्बन्धित विशेषज्ञबाट गर्नुपर्नेछ।
- (३) आयुर्वेद अस्पतालमा काम गर्ने कर्मचारीलाई संक्रमण सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक तालिम दिनुपर्नेछ।
- (४) आयुर्वेद अस्पतालले जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, औजार-उपकरण र सेवाको गुणस्तरीयतामा मात्र संस्था विस्तार गर्न स्वीकृतिको लागि माग गर्ने र उपयुक्त ठहर भएमा शाखा विस्तारको स्वीकृति दिन सकिनेछ।
- (५) बिरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार विशेषज्ञ चिकित्सक समक्ष वा उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गर्नुपर्नेछ।
- (६) रोग निदानार्थ आवश्यक पर्ने ई.सि.जी., इ.इ.जी, प्याथोलोजी, रेडियोलोजी तथा अन्य आवश्यक सेवाहरू सञ्चालन गर्नु परेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति र सो सम्बन्धी भौतिक पूर्वाधार, औजार उपकरण नीति नियमको पालना गर्नुपर्नेछ।

- (७) इन्टिग्रेटेड क्लिनिक, नर्सिङ्ग होम वा अस्पताल भनी स्वीकृतिका लागि माग भएमा कुनकुन बिषय र सेवा दिने उद्देश्य राखिएको हो, सो प्रष्ट उल्लेख गरी सोही बमोजिमका जनशक्ति, औजार उपकरण र भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (८) आयुर्वेद चिकित्सा विधामा स्वास्थ्यरक्षा, रोग निवारण, औषधी द्रव्य काष्ठौषधी, रसौषधीको प्रयोग गरी नेचिकित्सा सेवा, विना औषधी दिइने सेवा र आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवामा उल्लेखित पूर्व कर्म अन्तर्गतका निराग्नी स्वेद (जल, वायु, सूर्यकिरण, पार्थिव तत्वको प्रयोग), अग्नि स्वेदन, अभ्यङ्ग(Massage), सत्वावजय चिकित्सा (योगाभ्यास, ध्यान, आदि) को माध्यमबाट रोगको रोकथाम वा दीर्घजीवनको लागि सञ्चालन गरिने संस्थाहरूले आयुर्वेद स्वास्थ्य कर्मीहरू, भौतिक पूर्वाधार, आवश्यक औजार उपकरण र तोकिएको मापदण्ड पूरा गरी जुनसुकै नाममा सञ्चालन भए तापनि सन्दर्भ ग्रन्थ सहित अनुमति प्रदान गर्ने निकायबाट अनुमति लिएर मात्र सञ्चालन गर्न पाइनेछ।
- (९) जन स्वास्थ्य नियमावली २०७७ को नियम ४ (४) को व्यवस्था अनुसार आकस्मिक सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(ख) आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत रहने सेवाहरू:

१. उपचारात्मक (आतुरविकारप्रशमन)

- (क) युक्तिव्यापाश्रय चिकित्सा
 (ख) संशमन (औषधी चिकित्सा)
 (ग) संशोधन (वमनादि पञ्चकर्म शोधन चिकित्सा)
 (घ) दैवव्यापाश्रय
 (ङ) सत्वावजय
 (च) शस्त्र—प्रणिधान
 (छ) योगाभ्यास

२. स्वास्थ्य प्रवर्द्धनात्मक, स्वास्थ्य रक्षा तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा:

- (क) प्रकृति विनिश्चय र परामर्श
 (ख) स्वास्थ्य वृत्त पालन - ऋतुचर्या, दिनचर्या, रात्रिचर्या, पथ्यापथ्य, आहारविहार
 (ग) रसायन
 (घ) वाजीकरण
 (ङ) पञ्चकर्म
 (च) योगाभ्यास

- (ग) आयुर्वेद अस्पताल तथा नर्सिङ्ग होम सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधार: (१) आयुर्वेद चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत निजी स्तरमा सञ्चालन गर्ने अस्पताल एवं नर्सिङ्ग होमहरूले

आफ्नो क्षमता अनुसार क्रमशः एक वा एक भन्दा बढी तपसिलमा उल्लेखित विभाग/शाखाहरु सञ्चालन गर्न सक्नेछन्:

(अ) आयुर्वेद चिकित्सा सेवा अन्तर्गत विभाग वा शाखाहरु:

(क) काय चिकित्सा	(ख) बाल रोग चिकित्सा
(ग) प्रसूति तथा स्त्री रोग चिकित्सा	(घ) शल्य चिकित्सा
(ङ) शालाक्य	(च) रसायन
(छ) वाजीकरण	(ज) योगाभ्यास

(आ) आयुर्वेद अस्पतालले देहाय बमोजिमको भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था तथा मापदण्डको पालना गर्नुपर्नेछ:

सि.नं.	विवरण	१५ शैया सम्म
१.	पूर्वाधार	
	(क) जग्गा मापदण्ड सडकसँग जोडिएको हुनुपर्ने (प्रति शैया ५० व.मि.) ।	
	(ख) सवारी साधन आवत जावत तथा पार्किङको लागि प्रयास ठाउँ हुनुपर्ने ।	
	(ग) प्रवेशद्वार र निकासद्वार-गेट छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने ।	
	(घ) सञ्चार, बिजुली, शौचालय तथा खानेपानिको व्यवस्था हुनुपर्ने ।	
२.	सेवा	
	बहिरङ्ग	
	अन्तरङ्ग	
३.	जनशक्ति	
	आयुर्वेद चिकित्सामा स्नाकोत्तर उपाधि (MD/MS) विषयगत सेवा अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	चिकित्सक (BAMS) वा सो सरह	३ जना
	आयुर्वेद सहायक वा सो सरह	३ जना
	आयुर्वेद सहसहायक वा सो सरह	३ जना
	पञ्चकर्म सहायक	आवश्यकता अनुसार
	अभ्यङ्ककर्ता	आवश्यकता अनुसार
	बि.एस.सी. नर्सिङ्ग	आवश्यकता अनुसार
	स्टाफ नर्स	१ जना
	अ.न.मि.	३ जना
	प्रशासन अधिकृत	आवश्यकता अनुसार
	नायब सुब्बा	आवश्यकता अनुसार
	खरिदार (लेखा) प्रशासन	१ जना

	कम्प्यूटर प्राविधिक खरीदार	आवश्यकता अनुसार
	कार्यालय सहयोगी र पाले	३ जना
	भान्छे र टहलुवा	२ जना
	माली	आवश्यकता अनुसार
	सवारी चालक	आवश्यकता अनुसार
	कुचिकार	१ जना
	फिजियोथेरापिष्ट	आवश्यकता अनुसार
	फिजियोथेरापी सहायक	आवश्यकता अनुसार
	जु.मेडिकल रेकर्ड असिस्टेण्ट	आवश्यकता अनुसार
४.	औजार सामग्री	
	स्टेथोस्कोप (प्रत्येक उपचार कक्षमा)	
	प्रत्येक उपचार कक्षमा बिपी सेट	
	आवश्यकता अनुसार थर्मोमिटर	
	तौलिने मेसिन (Weighing Machine)	२
	उचाई नाप्ने साधन	२
	टर्च लाइट	२
	कटन, गज, ब्यान्डेज	आवश्यकता अनुसार
	एप्रोन	आवश्यकता अनुसार
	पञ्जाहरु	आवश्यकता अनुसार
	एक्स-रे भ्यू बक्स (X-Ray view Box)	१
	अक्सिजन सेट	२
	ड्रम सेट	३
	अटोक्लेभ (Autoclave)	
	सर्जिकल सेट ९	
	सुचर म्याटेरियल (Suture material different size)	
	निडिलहरु (Needle : different size and shape)	
	फोरसेपहरु (forceps)	
	कटिङ्ग सेट (Cutting set)	
	कटिङ्ग कैची (Cutting Scissor)	
	ब्लन्ट कैची (Blunt Scissors)	
	सार्प कैची (Sharp scissors)	
	लनसेट (Lancet)	
	स्कापेल र किटल होल्डर (Scalpel & kitle holder etc.)	
	ड्रेसिङ्ग सेट(Dressing set)	
	किडनी ट्रे, सानो ट्रे, ठुलो बावल (Kidney tray,small tray,large bowl)	

डिसेक्टिंग फोरसेप, थम्ब फोरसेप (Dissecting forceps, thumb forceps (toothed & untoothed))	
कटन र आवश्यक सामग्री सहित ड्रेसिंग ट्रली (Dressing trolley, dressing materials, cotton.)	
गज, ब्यान्डेज, लियकोप्लाष्ट, जाइलोकेन (Gauge, bandage, leucoplast, xylocaine, etc.)	
क्याथेटर सेट (Catherer set)	
प्लेन फोलिज र म्याटलीकोट क्याथेटर (Plain folley's & matlicot cather)	
डाइग्नोस्टिक सेट (Diagnostic set)	
साधारण (General)	
टंग स्पाटुला (Tongue spatula)	
टर्च लाइट इमेरजेन्स लाइट (Torch light/emergency light)	
स्पेसिफिक (Specific)	
ईएनटी सेट (ENT set)	
गाइनेकोलोजिकल इक्जामिनेसन सेट (Gynecological Examination set, D&C set, Cucus, Sim's speculum, emema set)	
नियोनेटल केयर सेट (Neonatal care set)	
म्यासिनटोस सिट, क्यालिज प्याड (Macintos sheet, kally's pad)	
अन्य (Other)	
प्रोक्टोस्कोप र ल्यारेन्गोस्कोप र अपथाल्मोस्कोप (Proctoscope/Laryngoscope/Ophthalmoscope)	आवश्यकता अनुसार
टोनेमिटर र राइनोस्कोप (Tonometer/Rhinoscope)	आवश्यकता अनुसार
स्टेरीलाइजर र अटोक्लेभ सेट (Sterilizer/Autoclave drum set)	आवश्यकता अनुसार
इमर्जेन्सी केस म्यानेजमेन्टका लागि आवश्यक उपकरण तथा सामग्रीहरू (Equipments & Material for emergency case management)	आवश्यकता अनुसार
नेबुलाइजर (Nebulizer)	आवश्यकता अनुसार
राइलेज ट्यूब (Ryle's Tube)	आवश्यकता अनुसार
ग्यास्ट्रिक लभाज सेट (Gastric Lavage set)	आवश्यकता अनुसार
बेड स्क्रिन (Bed screen)	आवश्यकता अनुसार
मास्क	आवश्यकता अनुसार
क्याप	आवश्यकता अनुसार
इयर सिरिन्ज सेट (Ear syringe set)	आवश्यकता अनुसार
उडन स्प्लीन्ट (Wooden splint)	आवश्यकता अनुसार

	यूरोब्याग (Urobag)	आवश्यकता अनुसार
५.	अन्तरङ्ग सेवा (Indoor प्रति शैया 7 sq.mtr)	
	वार्ड	
	पुरुष वार्ड	
	महिला वार्ड	
	चिकित्सा कोठा १०×१० स्क्वायर फिट	१
	शौचालय (पुरुष तथा महिलाका लागि छुटाछुट्टै) वास बेसिन तथा पानी प्रयाप्त	४
	स्ट्रेचर रट्ट ली	१
	चार्टर लकर र फाइल केबिनेट	आवश्यकता अनुसार
	बेडप्यान र शैया संख्याको आधारमा	✓
	कुरवा बस्ने टुल (शैया संख्याको आधारमा)	✓
	चिकित्सक कक्ष	१
	नर्सिङ ड्यूटी रुम १०×१५ स्क्वायर फिट	१
	बिरामी ओसार्ने एम्बुलेन्स	आवश्यकता अनुसार
	औषधी स्टोरको पूर्वाधार	
	भेन्टिलेशनयुक्त १०×१५ स्क्वायर फिट साइजको कोठा	
	बिरामी पुर्जा दर्ता गर्ने कक्ष	
	औषधी बनाउने टेबुल कुर्सी	
	बिरामिका लागि सोधपुछ तथा सहयोग कक्ष	
६	भान्साघर	
७.	बिरामी दर्ता कक्ष	
	बिरामी जाँच्ने कोठा	२ वटा
	लेखा प्रशासन कक्ष	२ वटा
८.	आकस्मिक सेवा कक्ष (आवश्यक जनशक्ति एवं उपकरण सहित)	
९.	प्रयोगशाला कोठा	
१०.	मनोपरामर्श एवं जीवनशैली कोठा	
११.	योगासन, प्राणायाम, ध्यान, आदिको लागि (१२×२४) कोठा	१
१२.	पूर्वकर्म सेवा	
	• स्नेहन कक्ष र अभ्यङ्ग कक्ष	१
	• स्वेदन कक्ष - नाडी स्वेदन लगायत १३ प्रकारका स्वेदनका लागि अलग अलग कक्ष	
	• अभ्यङ्ग टेबुल	१

	• सर्वाङ्ग स्वेदन यन्त्र	१
	• नाडी स्वेदन यन्त्र लगायत विविध १३ प्रकारका स्वेदनका लागि अलग अलग आवश्यक यन्त्र	आवश्यकता अनुसार
	• कटि तथा जानु स्वेदन यन्त्र	आवश्यकता अनुसार
	• अवगाह स्वेदन यन्त्र	आवश्यकता अनुसार
	• पञ्चकर्म सेवाको लागि सामग्री	आवश्यकता अनुसार
	• वमन टेबुल सहित वमन कक्ष	
	• विरेचनीय आशन	
	• शिरो विरेचनको लागि कक्ष तथा साधन	
	• शिरोधारा टेबुल सहित सेट	
	• शिरोवस्ति यन्त्र	
१३.	पञ्चकर्म सेवा पुर्वाधार	
१४.	पुर्नस्थापन कक्ष	
१५.	पञ्चकर्मको लागि औषधी तयारी कक्ष	
१६.	फलफुल सहित स्वच्छ वातावरण र औषधीयुक्त हर्वेरियम समेत हुनुपर्ने	आवश्यकता अनुसार
१७.	फिजियोथेरापी/अकुपञ्चर युनिट	आवश्यकता अनुसार

(घ) आयुर्वेद स्वास्थ्य क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू: आयुर्वेद पोलिक्लिनिक सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही तीन वा सो भन्दा बढी सेवा प्रदान गर्नुपर्ने र औषधी सेवाको व्यवस्था समेत हुनुपर्नेछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट कम्तिमा पनि बि.ए.एम.एस. (BAMS) वा सो सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी आयुर्वेद चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

१) यो सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक सुविधाहरू निम्न अनुसारको हुनुपर्नेछ:

(क) बिरामीको जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसारको छुट्टाछुट्टै हुनुपर्नेछ।

(कम्तिमा १४*१० वर्ग फिट)

(ख) बिरामी बस्ने ठाउँ

(ग) बिरामी जाँच्ने टेबुल

(घ) चिकित्सकको लागि कुर्सी

(ङ) चिकित्सकको लागि टेबुल

(च) बिरामी बस्ने कुर्सी/टुल

(छ) बिरामी कुर्न बस्ने बेन्चहरूको व्यवस्था

- (ज) शौचालयको व्यवस्था
(झ) टेलिफोन (स्वैच्छिक)

(२) आवश्यक औजार उपकरणहरू निम्नअनुसारको हुनुपर्नेछ:

(क) थर्मोमिटर —१	(ख) तौल लिने मेशिन —१
(ग) उचाई नाप्ने मेशिन —१	(घ) टंग डिप्रेसर — १
(ङ) ब्लड प्रेशर जाँच्ने मेशिन —१	(च) स्टेथोस्कोप —१
(छ) आँखा, नाक, कान जाँच्ने सेट —१	(ज) प्रोक्टोस्कोप —१
(झ) प्रोव	(ञ) सिरिन्ज
(ट) टर्च लाइट	(ठ) पञ्जा
(ड) मास्क, एप्रोन	(ढ) किड्नी ट्रे
(ण) बाल्टीन	

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवा र बिषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण बिबरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्यरूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाण पत्र तथा आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् दर्ता नं., सेवाशुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देखे ठाउँमा राख्नुपर्नेछ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

(ड) आयुर्वेद पूर्वकर्म/पञ्चकर्म सेवा केन्द्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरू:

- (१) भौतिक पूर्वाधार: आयुर्वेद पञ्चकर्म सेवा प्रदान गर्ने केन्द्र, हेल्थ क्लव र हेल्थ रिसोर्टहरू सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने अभ्यङ्ग, स्वेदन, स्नान, वमन, विरेचन, शिरोविरेचन, वस्ति आदि उपचार कक्षहरू र सोका लागि देहायका सामग्रीहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ। यसका साथै औषधी निर्माणकक्ष, प्रकृति परीक्षण, सत्वावजय चिकित्सा, योग ध्यान एवं अन्य सहायकहरूका लागि आवश्यक कक्षहरू हुनुपर्नेछ। साथै उपयुक्त किसिमका पुस्तकालय, शौचालय, आदिको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

- (क) अभ्यङ्ग कक्ष

- (ख) स्वेदन कक्ष (ग्यास सिलिण्डर कक्ष बाहिर हुनुपर्ने)
- (ग) अभ्यङ्ग टेबुल
- (घ) सर्वाङ्ग स्वेदन बक्स
- (ङ) नाडी स्वेदन यन्त्र
- (च) वस्ति यन्त्र सेट
- (छ) वमन टेबुल सहित वमन कक्ष
- (ज) शौचालय संलग्न रहेको विरेचन कक्ष
- (झ) विरेचन कुर्सी
- (ञ) नस्य कुर्सी
- (ट) शिरोधारा टेबुल सहित सेट
- (ठ) शिरो वस्ति सेट
- (ड) जानु वस्ति, कटि वस्ति, आदि सेट
- (ढ) कटि स्वेदन टब
- (ण) अवगाह स्वेदन टब
- (त) संसर्जन कर्मका लागि भोजनालय
- (थ) अन्य पूर्वाधार तथा आत्यायिक चिकित्सा सामग्री

नोट: पञ्चकर्मको प्रधान कर्म सञ्चालनका लागि अन्तरङ्ग सेवा सञ्चालन स्वीकृति अनिवार्य हुनेछ।

- (२) पञ्चकर्म सेवाहरू: यी सेवाकेन्द्रहरू व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित गरिनुपर्नेछ। यी केन्द्रहरूबाट दिइने सेवाहरू आयुर्वेद चिकित्सा सिद्धान्त अनुसार रसायन, वाजीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, प्रतिरोधात्मक, पुनर्स्थापन एवं उपचारात्मक कर्ममा आधारित रहनु पर्नेछ। रसायन, वाजीकरण सेवा पनि दिनुपर्नेछ। पञ्चकर्म र सो सम्बन्धी सेवाहरू निम्नानुसार गर्नुपर्नेछ:

(क) पञ्चकर्म

(१) पूर्व कर्महरू: स्नेहन, स्वेदन

(२) संसर्जन, रसायन कर्म

(३) प्रधान कर्महरू: वमन, विरेचन, वस्ति (अनुवासन, आस्थापन), शिरो विरेचन, रक्तमोक्षण (जलौका)

(४) पश्चात्कर्म

(ख) अन्यकर्म

(१) अभ्यङ्ग, स्वेदन, वाह्य वस्ति, नेत्रतर्पण, शिरोधारा, शिरो वस्ति, लेप, कटिस्नान, पादस्नान, पिचु, पिण्ड स्वेदन, आदि कर्महरू।

(२) सत्वावजय कर्म: सत्वावजय, योग, ध्यान, नाद चिकित्सा, आदि कर्महरू।

- (३) आवश्यक जनशक्तिहरु: आयुर्वेद चिकित्सा अन्तर्गत पञ्चकर्म र सम्बन्धित कुनै पनि कर्महरु दक्ष अनुभवी आयुर्वेद चिकित्सकहरुको मातहतमा रहेर मात्र दिइनुपर्नेछ। निम्नानुसार योग्यता भएका जनशक्तिहरुबाट उपरोक्त सेवाहरु सञ्चालन गर्नुपर्नेछ:
- (क) आयुर्वेद चिकित्सक: आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा स्नातक वा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गरेको।
- (ख) पञ्चकर्म चिकित्सा सहायक: आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीमा प्रमाणपत्र तह वा आयुर्वेद स्वास्थ्य सहसहायक तह उत्तीर्ण गरी न्यूनतम ३ महिनाको पञ्चकर्म तालिम प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ग) पञ्चकर्म सह-सहायक: कम्तिमा एस.एल.सी. पास गरी आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा रही सो सम्बन्धी आवश्यक कर्महरुको तालिम सहितको २ वर्षको अनुभव प्राप्त गरेको।
- (घ) अभ्यङ्गकर्ता (महिला र पुरुष दुवै): कम्तिमा आठ कक्षा पढी २ वर्ष सम्म आयुर्वेद चिकित्सकको मातहतमा बसी अभ्यङ्गकर्ताको रूपमा अनुभव प्राप्त गरेको।
- (४) आयुर्वेद अभ्यङ्गकर्म मात्र दिइने केन्द्रहरुबाट विश्रान्ती अभ्यङ्गकर्म मात्र दिन सक्नेछन्। सो कर्मका लागि न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुनु पर्नेछ। प्राविधिक निरीक्षण टोलीद्वारा समय समयमा निरीक्षण गरिनेछ।
३१. होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड: (१) होमियो प्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिकमा स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा पनि स्नातक वा सो सरहको उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धीत परिषद्बाट दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।
- (२) होमियोप्याथिक स्वास्थ्य क्लिनिक/ पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरु निम्नानुसार हुनुपर्नेछ:
- (क) भौतिक पूर्वाधार:
- (क) बिरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा (ख) बिरामी कुर्ने बेन्च र कुर्सी
- (ग) बिरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल (घ) शौचालय
- (ख) आवश्यक स्वास्थ्य उपकरणहरु:
- (क) स्टेथोस्कोप
- (ख) बि.पी. सेट
- (ग) ई.एन.टी. सेट
- (घ) थर्मोमिटर
- (ङ) एक्स-रे हेर्ने बक्स
- (च) तौल लिने मेसिन
- (छ) उचाई नाप्ने साधन
- (ज) टर्च

- (झ) गज, कटन, ब्यान्डेज
- (ञ) पञ्जा, मास्क, साबुन, एप्रोन र टावेल
- (ट) टङ्ग डिप्रेसर
- (ठ) ड्रेसिङ्ग सेट
- (ड) बाल्टीन, जग
- (ढ) बिरामीको विवरण राख्ने रजिष्टर

(ग) जनशक्ति:

- (क) होमियोप्याथिक चिकित्सक -१ (कम्तिमा होमियोप्याथिमा स्नातक तह वा सो सरह)
- (ख) होमियोप्याथिक सहायक -१ (कम्तिमा होमियोप्याथिमा प्रमाण पत्र तह वा सो सरह वा होमियोप्याथि तालिम प्राप्त व्यक्ति (स्वैच्छिक))

(घ) सेवा:

- (क) उपचार
- (ख) परामर्श

३२. अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड:

- (१) अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने अस्पतालमा सम्बन्धित विषयमा मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट न्यूनतम स्नातक या सो सरह मान्यता प्राप्त शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र वा उपाधि हासिल गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।
अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकमा न्यूनतम तीन वर्ष डिप्लोमा अध्ययन गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ। नेपाल सरकारको वहालवाला कर्मचारी भएमा सम्बन्धित कार्यालयको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ।
- (२) अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पताल तथा क्लिनिकमा काम गर्ने जनशक्ति (चिकित्सा सेवा संग सम्बन्धित) सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।
- (३) अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा अस्पतालले दक्ष जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, प्रविधि-औजार उपकरण र गुणस्तरीय सेवाको विस्तार गरेर मात्र संस्था विस्तार गर्न माग गर्नुपर्दछ। शाखा विस्तारका लागि पनि आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार पुगेमा स्वीकृति दिइनेछ।
- (४) बिरामीको उपचारको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयको विशेषज्ञ चिकित्सक, विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने अस्पताल वा अन्य उपयुक्त स्थानमा प्रेषण (रिफर) गरी पठाउन सकिनेछ।
- (५) इन्टीग्रेटेड (सम्युक्त वा एकिकृत) क्लिनिक/पोलीक्लिनिक/नर्सिङ्गहोम/अस्पताल वा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्ने भनि स्वीकृतिका लागि माग भएका अस्पतालमा

अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा शाखा सूरु गर्दा उल्लेख गरी सोहि बमोजिमका आवश्यक जनशक्ति, उपकरण र भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।

(६) रोग निदानका लागि वा उपचारमा आवश्यक पर्ने (प्याथोलोजी, रेडीयोलोजी, विभिन्न चिकित्सा पद्धती एवं थेरापी तथा अन्य) सेवा थप गरी सञ्चालन गर्नुपरेमा सम्बन्धित विषयको जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार एवं उपकरण सम्बन्धि नियमको पालना गर्नुपर्नेछ।

(७) अकुपञ्चर/अकुप्रेसर अस्पताल, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक निरिक्षण एवं स्वीकृति प्रदान गर्ने समितिमा अकुपञ्चर/टिसिएम चिकित्सकको संलग्नता हुनुपर्नेछ।

(८) अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरु:

१. टि.सि.एम.
२. मोक्सिबुसन
३. अकुपञ्चर
४. कपिङ्ग
५. अकुप्रेसर तथा थुईना
६. ब्लड लेटिङ्ग (Blood Letting)

३३. अकुपञ्चर/अकुप्रेसर क्लिनिक सम्बन्धी मापदण्ड तथा पूर्वाधारहरु: क्लिनिक तथा पोलिक्लिनिक सञ्चालन गर्दा दिइने सेवाहरु अकुपञ्चर/अकुप्रेसर चिकित्सा अन्तर्गत रहेका चिकित्सा सेवामा आधारित हुने छन्। अकुपञ्चर/अकुप्रेसर क्लिनिक सञ्चालन गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाहरुबाट कम्तिमा अकुपञ्चर डिप्लोमा वा सो सरह सम्बन्धी शैक्षिक योग्यताको प्रमाणपत्र वा त्यस पश्चातका अन्य उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

अकुपञ्चर चिकित्सा प्रणाली अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्लिनिकहरु दुई प्रकारका हुने छन्। चिकित्सकद्वारा सञ्चालित केन्द्रहरुलाई अकुपञ्चर/अकुप्रेसर केन्द्र "क" र अकुपञ्चर चिकित्सा सहायकद्वारा सञ्चालित केन्द्रहरुलाई अकुपञ्चर/अकुप्रेसर केन्द्र क्लिनिक "ख" भनी नामाकरण गरिनेछ।

(१) चिकित्सकीय सेवा (चिकित्सकले दिने सेवा): चिकित्सकीय सेवा दिने क्लिनिकमा कम्तिमा अकुपञ्चरमा स्नातक वा स्नाकोत्तर उपाधि हासिल गरि सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ।

(२) सामान्य सेवा (अकुपञ्चर प्राविधिकले दिने सेवा):

(क) अकुपञ्चर सेवा सञ्चालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरु:

- विरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा छुट्टै हुनुपर्ने। (कम्तीमा १४*१० वर्ग फिट)
- विरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- विरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्सी

- चिकित्सक टेबुल
- बिरामी बस्ने कुर्सी/टुल
- बेञ्चहरू (बिरामी कुर्न बस्ने)
- शौचालय व्यवस्था
- टेलिफोन (स्वैच्छिक)

(ख) आवश्यक औजार उपकरणहरू:

- अकुपञ्चर निडिल
- अकुपञ्चर बेड
- मोक्सा स्टिक
- कपिङ्ग सेट
- अटोक्लेभ
- स्टेथोस्कोप
- थर्मोमिटर
- रेकर्ड रजिष्टर
- अन्य व्यवस्था जनरल अस्पताल सरह
- इलेक्ट्रिक स्टिम्युलेटर
- रक्तचाप नाप्ने यन्त्र (B.P.Set)
- नाक, कान, घाँटी जाँच्ने यन्त्र उपकरण (ENT Set)
- तौल एवं उचाई नाप्ने यन्त्र
- टङ्ग डिप्रेसर
- एक्स-रे भ्यू बक्स
- मास्क
- बकेट
- टर्च
- पञ्जा
- एप्रोन
- निडील

(३) अन्य व्यवस्था (थप मापदण्ड):

- (क) विशेषज्ञ सेवा र बिषय अनुसारको आवश्यक औजार उपकरणहरूको व्यवस्था हुनुपर्नेछ।
- (ख) बिरामीको सम्पूर्ण विवरण राख्नको लागि एउटा रजिष्टर हुनुपर्नेछ।
- (ग) क्लिनिकमा प्रयोग गरिने सम्पूर्ण औजारहरू अनिवार्य रूपमा निर्मलकृत गरिएको हुनुपर्नेछ।
- (घ) क्लिनिकमा काम गर्ने व्यक्तिले आफ्नो योग्यताको प्रमाणपत्र तथा परिषद् दर्ता नं., सेवा शुल्क र आयकर प्रमाणपत्र सबैले देखे ठाउँमा राख्नुपर्नेछ।
- (ङ) मासिक प्रतिवेदन नियम अनुसार सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था हुनुपर्नेछ।

३४. प्राकृतिक चिकित्सा स्वास्थ्य सेवा स्थापना तथा सञ्चालन मापदण्ड: (१) प्राकृतिक चिकित्सा अन्तर्गत रहने मुख्य सेवाहरु:

- आकाश चिकित्सा (उपवास/चैतन्य बोध एवं अन्य)
- जल चिकित्सा
- अग्नि चिकित्सा
- वायु चिकित्सा
- माटो चिकित्सा (माटो, बालुवा, ढुङ्गा, खनीज आदि)
- मालिस चिकित्सा (तेल, लेप, चुर्ण, खनीज आदि)
- योग चिकित्सा, व्यायाम चिकित्सा, अध्यात्म चिकित्सा
- भौतिक चिकित्सा (फिजिकलथेरापी)
- अकुपञ्चर
- क्रमोथेरापी, म्याग्नेटोथेरापी
- प्राकृतिक भोजन, कल्प, रसाहार, फलाहार, खाद्य, खनिज, वनस्पति, सप्लिमेण्ट एवम् अन्य

(२) प्राकृतिक उपचार केन्द्र सञ्चालनको लागि देहायको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पालना गरेको हुनुपर्नेछ। प्राकृतिक उपचार केन्द्र सेवा सञ्चालन गर्दा एउटै व्यवस्थापन अन्तर्गत रही एक वा सो भन्दा बढी सञ्चालन हुनुपर्दछ। स्वास्थ्य जाँच गर्ने तथा परामर्श दिने व्यक्ति कुनै पनि मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट सम्बन्धित विषयमा स्नातक सरहको चिकित्सा सम्बन्धी उपाधि प्राप्त गरी सम्बन्धित चिकित्सा परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्नेछ। प्रति सेवाको लागि एक जना चिकित्सा सहायक हुनुपर्नेछ।

(क) सेवा सञ्चालनको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरु:

- बिरामी जाँच गर्ने भेन्टिलेटेड कोठा सेवा अनुसार छुट्टाछुट्टै हुनुपर्ने। (कम्तीमा १४*१० वर्ग फिट -१ कोठा)
- उपचार कक्ष -२ कोठा
- योग कक्ष -१ कोठा
- बिरामी बस्ने ठाउँ (कुर्ने ठाउँ)
- बिरामी जाँच्ने टेबुल
- चिकित्सक कुर्सी
- चिकित्सक टेबुल
- बिरामी बस्ने कुर्सी/टुल
- बेञ्चहरु (बिरामी कुर्ने बस्ने)
- शौचालयको व्यवस्था

(ख) आवश्यक औजार उपकरणहरु:

- सम्पूर्ण शरीरको वाष्पस्नान यन्त्र

- स्थानीय वाष्पस्नान यन्त्र
- कटिस्नान टव
- रीढस्नान टव
- एनीमा (Enema)
- विभिन्न प्रकारका पट्टिहरू (चिसोपट्टि)
- सेकका यन्त्रहरू
- माटो चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरू
- सूर्य किरण चिकित्सामा प्रयोग हुने उपकरणहरू
- षट्कर्ममा प्रयोग हुने उपकरणहरू
- मालिसमा प्रयोग हुने उपकरणहरू
- पानीलाई विभिन्न तापक्रममा ल्याउने एवं वाफ बनाउने यन्त्र
- थर्मोमिटर (पानीको तापक्रम र शरीरको तापक्रम नाप्न)
- उचाई नाप्ने मेशिन
- तौल मेसिन
- टङ्ग डिप्रेसर
- किङ्नी ट्रे
- बिपी इन्सुटुर्मेन्ट
- स्टेथोस्कोप
- ई.एन.टि. सेट
- मास्क
- बकेट
- सिरीन्ज
- टर्च
- पञ्जाहरू
- एप्रोन

नोट: सेवा र विषय अनुसार मालिश चिकित्सा, जल चिकित्सा, फिजियोथेरापी, अकुपञ्चर, प्रकृतिक भोजन, योग चिकित्सा एवम् अन्य उपकरण आवश्यकता अनुसार हुनुपर्नेछ।

३५. सेवारिग्पा (आम्ची) क्लिनिक पूर्वाधार मापदण्डहरू: (१) सोवारिग्पा (आम्ची) क्लिनिक/पोलिक्लिनिक स्वास्थ्य सुविधा र जाँच गर्ने व्याक्ति कम्तिमा काचुपा (स्नातकतह)/दुराप्या (प्रमाणपत्र तह)/काडजिन्पा प्राविधिक (एस.ई.ई. तह)/परम्परागत रूपमा उपचार सङ्कलन आम्चीहरू हुनुपर्नेछ।

(२) सोवारिग्पा (आम्ची) क्लिनिक/पोलिक्लिनिकमा भौतिक पूर्वाधारहरू निम्न अनुसार हुनुपर्नेछ:

(क) बिरामी जाँच गर्ने उपयुक्त कोठा -१

(ख) बिरामी कुर्ने कुर्सी -१

(ग) बिरामी जाँच गर्ने टेबुल र स्टुल -१

- (घ) औषधी राखे न्याक -१
 (ङ) जाँच गर्नको लागि बेड -१
 (च) शौचालय -१
- (३) जनशक्ति
 (क) सोवा रिग्पा आम्ची (काचुपा/दुराप्पा/काडजिन्पा/परम्परागत रूपमा उपचार सङ्कलन आम्ची मध्ये) -१
 (ख) कर्मचारी काडजिन्पा वा सेवारिग्पा आम्ची चिकित्सकमा आधारभूत तालिम प्राप्त -१
- (४) उपकरणहरू
 (क) स्टेथोस्कोप -१
 (ख) वि.पि. सेट -१
 (ग) मुत्र विप्लेषण सिरामिक कप -१
 (घ) तौल नाप्ने मेसिन -१
 (ङ) टर्च -१
 (च) आवश्यकता अनुसार विरामीको नाडी जाँच गर्दा हात राखे सानो तर्किया -१
 (छ) मोक्सिबुसन (टावा) आवश्यकता अनुसार
 (ज) रगत निकाल्ने ब्लेड वा चक्कु आवश्यकता अनुसार

परिच्छेद-९

अभिलेख तथा प्रतिवेदन सम्बन्धी व्यवस्था

३६. अभिलेख तथा प्रतिवेदन: (१) यस कार्यविधि बमोजिम स्वीकृति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीले तोकेको (डि.एच.आई.एस. २ र एच.एम.आइ.एस.) ढाँचामा आफुले प्रदान गरेको सेवाको मासिक प्रतिवेदन प्रत्येक महिनाको ७ गते भित्र मायादेवी गाउँपालिकामा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नु पर्नेछ। यसरी तोकिए बमोजिम प्रतिवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई गाउँपालिकाले सचेत गराउन सक्नेछ।
- (२) गाउँपालिकामा हुने मासिक, चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक समिक्षाहरूमा स्वीकृति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले अनिवार्य रूपमा उपस्थित भई प्रगति प्रतिवेदन पेश तथा प्रस्तुति गर्नुपर्नेछ।
- (३) सूचना व्यवस्थापन गर्ने कर्मचारीलाई मायादेवी गाउँपालिकाले तालिम लिने व्यवस्था गराउनु पर्नेछ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गरेको सेवाको विवरण आई.सि.डी १० (ICD-10) अनुसार कोडिङ्ग (Coding) गरी सोही अनुसार प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्नेछ।
- (५) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा भएको जन्म तथा मृत्युको घटना विवरण प्रचलित कानून बमोजिम तोकिएको ढाँचामा स्थानीय पञ्जिकाधिकारीलाई मासिक रूपमा प्रतिवेदन दिनुपर्नेछ।
- (६) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो संस्थामा नेपाल सरकारले तोकेको नोटिफाएबल रोगहरू (Notifiable Diseases) का बिरामी पत्ता लागेको वा शंका लागेको खण्डमा वा कुनै रोगको महामारीको शंका लागेमा तुरुन्तै मायादेवी गाउँपालिकामा सूचना गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद-१०

सञ्चालन अनुमति नवीकरण हुन नसक्ने अवस्था र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

३७. सञ्चालन अनुमति नवीकरण नहुने: (१) यस कार्यविधिमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिको नवीकरण गरिने छैन:
- (क) नियमित वा आकस्मिक अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा पूर्वाधार पुरा नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेको पाईएमा,
  - (ग) अस्पतालले प्रदान गरेको सेवाको प्रतिवेदन वार्षिक रूपमा गाउँपालिकामा पेश नगरेमा,
  - (घ) स्वास्थ्य संस्थाबाट सिर्जित चिकित्साजन्य फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन नगरेको पाईएमा,
  - (ङ) मायादेवी गाउँपालिका वा सम्बन्धित निकायले दिएको निर्देशनको पटक पटक उल्लङ्घन गरेमा,
  - (च) भवन संहिता अनुरूप भवन निर्माण नभएको वा पुरानो भवनको हकमा तोकिएको समय भित्र भुक्तम्पीय दृष्टिकोणले भवन प्रबलीकरण गरेको नपाईएमा,
  - (छ) दफा ३६ को उपदफा (१), (२), (४) र (५) मा तोके अनुसार नगरेको पाईएमा।
३८. खारेजी गर्न सकिने: यो कार्यविधि प्रारम्भ हुनु अघि अनुमति प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले संस्था सञ्चालन गर्न नसक्ने जनाई सञ्चालन अनुमति खारेजीका लागि निवेदन दिएमा मायादेवी गाउँपालिकाले त्यस्तो संस्थाको सञ्चालन अनुमति खारेजी गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद - ११

विविध

३९. सेवा शुल्क निर्धारण समिति सम्बन्धी व्यवस्था: (१) सर्वसाधारणलाई उचित मूल्यमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य संस्थाले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरको आधारमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले लिन सक्ने सेवा शुल्क सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गर्नको लागि मायादेवी गाउँपालिकाले एउटा सेवा शुल्क निर्धारण समिति गठन गर्न सक्नेछ।
- (२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।
  - (३) सेवा शुल्क निर्धारण समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि मायादेवी गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ।
४०. मापदण्ड तथा अनुसूचीमा हेरफेर: मायादेवी गाउँ कार्यपालिकाले यस कार्यविधिमा उल्लेखित मापदण्ड तथा अनुसूचीहरूमा आवश्यकता अनुसार हेरफेर तथा थप घट गर्न सक्नेछ।
४१. व्याख्या गर्ने अधिकार: यस कार्यविधिमा उल्लेखित मापदण्डको कुनै प्रावधानको कार्यान्वयनमा कुनै दुविधा उत्पन्न भई कार्यान्वयनमा बाधा आईपरेमा मायादेवी गाउँ कार्यपालिकाले सो मापदण्डको व्याख्या गर्नेछ।

४२. स्वतः अमान्य हुने : यस कार्यविधिमा लेखिएको कुनै कुरा प्रचलित नेपाल कानूनको कुनै व्यवस्थासँग बाझिएमा बाझिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछ ।
४३. प्रचलित कानून र मापदण्ड बमोजिम हुने: यस कार्यविधिमा उल्लेखित विषय यसै बमोजिम र उल्लेख नभएका विषय प्रचलित कानून, स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा स्तरोन्नती सम्बन्धी मापदण्ड २०७० (संशोधन २०७३) र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड २०७७ (संशोधन २०७८) बमोजिम हुनेछ ।
४४. खारेजी र बचाउ
- (१) यो कार्यविधि लागू हुनु पूर्व यस मायादेवी गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालनमा रहेका स्वस्थ्य संस्थाहरू यो कार्यविधि लागू भएको मितिले तीन महिना भित्र अनिवार्य रूपमा दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण गर्नुपर्नेछ ।
  - (२) उपदफा १ मा उल्लेखित म्याद भित्र दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरू स्वतः खारेज हुनेछन ।
४५. उजुर गर्न सक्ने
- (१) यस मायादेवी गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरू यस कार्यविधि विपरीत दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण नगरी सञ्चालनमा रहेका वा यो कार्यविधि विपरित कुनै कार्य गरेको थाहा पाउने व्यक्तिले यस मायादेवी गाउँपालिकामा लिखित उजुरी गर्न सक्नेछ ।
  - (२) उपदफा १ बमोजिम उजुरी पर्न आएमा मायादेवी गाउँपालिकाको प्रचलित कानून र कार्यविधिको अधीनमा रही आवश्यक कारवाही प्रारम्भ गर्नेछ ।

अनुसूची-१

(दफा २ को खण्ड (ग) सँग सम्बन्धित)

अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चतता समिति

१. गाउँपालिका अध्यक्ष	—	संयोजक
२. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	—	सदस्य
३. स्वास्थ्य संस्था रहेको वडाको वडा अध्यक्ष	—	सदस्य
४. भवन तथा नक्सा शाखा ईन्जिनियर	—	सदस्य
५. सुरक्षा निकायको प्रतिनिधि	—	सदस्य
६. उद्योग तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन शाखा प्रमुख	—	सदस्य
७. गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखामा कार्यरत नर्सिङ्ग कर्मचारी मध्येबाट १ जना	—	सदस्य
८. अस्पतालको मे.सु.	—	सदस्य
९. सामाजिक विकास समिति संयोजक	—	सदस्य
१०. स्वास्थ्य क्षेत्रको विषय विज्ञ १ जना	—	सदस्य
११. गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	—	सदस्य सचिव

अनुसूची-२
(दफा २ को खण्ड (त) सँग सम्बन्धित)

पूर्वाधार, स्थायी एवं स्तरोन्नती स्वीकृतिको प्रयोजनको लागि प्राविधिक समिति सम्बन्धी व्यवस्था

१. सामिजक विकास समिति संयोजक	—	संयोजक
२. मे.सु.- मेडिकल अधिकृत	—	सदस्य
३. ल्याब टेक्नीसियन - अधिकृत (एक)	—	सदस्य
४. रेडियोग्राफर - अधिकृत (एक)	—	सदस्य
५. पब्लिक हेल्थ नर्स - अधिकृत (एक)	—	सदस्य
६. इन्जिनियर- (सिभिल) (एक)	—	सदस्य
७. आयुर्वेद चिकित्सक- (स्वास्थ्य शाखा)	—	सदस्य
८. बायोमिडिकल इन्जिनियर	—	सदस्य
९. स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	—	सदस्य सचिव

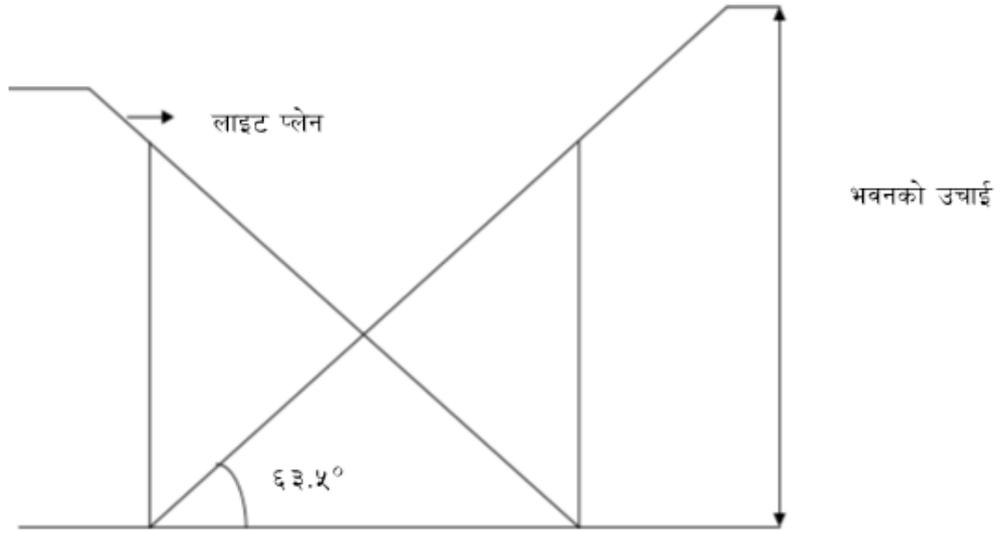
नोट: प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषयका विशेषज्ञलाई समितिका सदस्यका रूपमा थप गर्न, अनुगमनमा समावेश गर्न तथा बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

अनुसूची-३
(दफा २ को खण्ड (घ) सँग सम्बन्धित)

भवन सम्बन्धी मापदण्ड

भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४ मा उल्लेख गरिएको भए सोही अनुसार तथा नभएका हकमा देहायको मापदण्ड अनुसार कायम गरिनुपर्नेछ।

- अधिकतम ग्राउण्ड कभरेज — ४० प्रतिशत
- Floor Area Ratio (FAR) — २.५
- न्यूनतम पार्किङ स्थल — जम्मा जग्गाको २५ प्रतिशत
- भवनका सेट ब्याक — कम्तिमा ३ मिटर भवनका चारैतिर
- लाईट प्लेन — ६३.५ डिग्री

अनुसूची-४

(दफा ४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

पूर्वाधार स्वीकृतिको आशय पत्रका लागि निवेदन फाराम

श्री .....

..... ।

निम्नानुसार प्रस्तावित स्वास्थ्य संस्थाको सञ्चालन तथा पूर्वाधार स्वीकृतिको आशय पत्रका लागि देहाय अनुसार कागजात सहित निवेदन फाराम पेश गरेको छु/छौं ।

कार्यकारी अधिकृत/सञ्चालन समितिको तर्फबाट निवेदन फाराम

स्वास्थ्य संस्थाको विवरण:

१. स्वास्थ्य संस्थाको नाम :

शैया संख्या:

२. साधारण सेवा/विशेषज्ञ सेवा वा अस्पताल के हो उल्लेख गर्ने:

३. स्वास्थ्य संस्थाका ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना) :

प्रदेश:

जिल्ला:

मनपा/उमनपा/नपा/गापा :

वडा नं.:

टोल:

ब्लक नं.:

टेलिफोन नं.:

मोबाइल नं.:

पो.ब.नं.:

इमेल ठेगाना :

वेब साइट :

४. स्वास्थ्य संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु (५ प्रतिशत भन्दा बढी शेयर धारण गर्नेहरुको मात्र):

क्र. स.	नाम	नागरिकता नं.	मोबाइल नं.	फोन नं.	इमेल ठेगाना	ठेगाना	कैफियत

५. स्वास्थ्य संस्थाको लागि आवश्यक जग्गा र स्वामित्वको विवरण

(क) जग्गाको कित्ता, क्षेत्रफल र स्वामित्वको प्रकार:

(ख) लिजमा भए कबुलियतनामा पेश गर्ने:

६. स्वास्थ्य संस्थाको वित्तीय स्रोत:

(क) निजी लगानी

(ख) बैंक कर्जा

(ग) सरकारी

(घ) अनुदान सहयोग

(ङ) गैर सरकारी संस्थाबाट कर्जा लिई सञ्चालन गर्ने भए सोको विवरण

(च) अन्य

७. वित्तीय लगानी: (स्थीर पूँजी लागत): रु. ....

(क) भवन तथा जग्गाको लागि: रु. ....

(ख) औजार उपकरणको लागि: रु. ....

८. वित्तीय लगानी (चालु पूँजी लागत) रु. ....

९. रोजगार संख्या: .....

१०. अनुमानित आम्दानी रु. ....

११. अनुमानित मुनाफा:

मासिक रु. ....

त्रैमासिक रु. ....

वार्षिक रु. ....

१२. देहायका विषयहरु समेत समावेश भएको व्यवसायिक कार्ययोजना

(क) स्वीकृत संस्थाबाट प्रदान गर्ने सेवाहरुको विवरण:

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
एक्स-रे	खोप	प्रसूति तथा स्त्री रोग
अल्ट्रासाउण्ड	गर्भवती	जनरल मेडिसिन
इन्डोस्कोपी	सुत्केरी जाँच	जनरल सर्जिकल
इसीजी, ट्रेडमिल	परिवार नियोजन	विशेषज्ञ सेवा: जस्तै प्रसूति सेवा, मृगौलारोग, स्नायु, आँखा, हाडजोर्नी, रोग ईत्यादि सेवा
प्रयोगशाला	.....	.....
.....	.....	.....

(ख) संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक उपकरणहरुको विवरण (संलग्न गर्ने):

(१) .....

(२) .....

(३) .....

(४) .....

(ग) संस्थामा सेवा पुर्याउनका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विवरण (संलग्न गर्ने):

स्वास्थ्य संस्थामा सेवा पुऱ्याउने कर्मचारीहरुका विवरण सम्बन्धित मापदण्ड अनुसार

कर्मचारी	नाम	पद	योग्यता	पार्टटाईम	फुलटाईम
(क) विशेषज्ञ					
(ख) प्राविधिक					
(ग) प्रशासनिक					

नोट:

- (१) संस्थामा कार्य गर्ने प्राविधिक कर्मचारीहरू सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनुपर्ने। सम्बन्धित परिषद्को प्रमाण पत्र अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (२) कर्मचारीहरूको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिको साथै कार्य गर्ने मन्जुरीनामा समेत संलग्न हुनुपर्ने।
- (३) सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसारको स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने ।
- (४) प्राविधिक कर्मचारीहरूले आफु कार्य गर्ने अन्य संस्थाहरूको समेत विवरण खुलाउने ।

अनुसूची-५
(दफा ५ को उपदफा १ संग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन इजाजत प्राप्त गर्न दिने निवेदनको ढाँचा

१. संस्थाको नाम:

२. सेवाको किसिम

(क) जनरल सेवा   (ख) विशेषज्ञ सेवा   (ग) विशिष्टकृत सेवा   (घ) अन्य

३. संस्थाको ठेगाना (पत्राचार गर्ने ठेगाना):

प्रदेश: जिल्ला:   गाउँपालिका:   वडा नं.:
टोल: ब्लक नं.:   सम्पर्क नं.:

४. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरू - (५ प्रतिशत भन्दा बढी सेयर होल्डर्स मात्र)

क्र.सं.	नाम	स्थायी ठेगाना	फोन नं.	मोबाइल नं.	इमेल ठेगाना	नागरिकता नं.

५. संस्थाको वित्तीय स्रोत:

क. निजी:

ख. शेयरकर्जा:

ग. गैर सरकारी

घ. अन्य (खुलाउने):

वित्तीय संस्थाबाट कर्जा लिई सञ्चालन गर्ने भए सो संस्थाको नाम:

६. वित्तीय लगानी:

लागत:

क. भवन तथा जग्गाको लागि:

ख. औजार उपकरण:

ग. जनशक्ति:

घ. अनुमानित आम्दानी:

आम्दानी स्वदेशी:

विदेशी:

७. अचल सम्पत्तिको स्रोत:

८. शैया सङ्ख्या:

९. स्वास्थ्य संस्थाले वर्गीकरण अनुसार प्रदान गर्ने सेवाहरूको विवरण कुन-कुन सेवा प्रदान गर्ने हो? खुलाउने

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा

१०. संस्थामा प्रयोग हुने आवश्यक मुख्य उपकरणहरूको विवरण तथा स्रोत

क्र.सं.	उपकरणको नाम	वित्तिय स्रोत	कैफियत

११. संस्थामा सेवा प्रदान गर्ने जनशक्तिको विवरण :

क्र. सं.	कर्मचारीको नाम	पद	शैक्षिक यौग्यता	सम्बन्धित परिषद्को दर्ता नं.	सरकारी सेवामा कार्यरत छ/छैन	फुलटाइम/ पार्टटाइम

१२. निवेदन दिँदा संलग्न गर्नुपर्ने कागजातहरू:

१. कम्पनी दर्ता/संस्था दर्ताको प्रमाणित प्रतिलिपि
२. संस्था/कम्पनीको विधान/प्रवन्धपत्र, नियमावलीको प्रतिलिपि
३. स्थायी लेखा दर्ता प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि
४. स्थापना गर्न लागिएको ठाउँमा अस्पताल आवश्यक छ भन्ने स्थानीय तह र प्रदेशको सम्बन्धित निकायको सिफारिस पत्र
५. संस्थापक सदस्यहरूको नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
६. स्वास्थ्य संस्थाको विस्तृत सर्भेक्षण सहितको प्रस्ताव
७. स्वास्थ्य संस्थाले लिने सेवा शुल्क विवरण
८. भवनको स्वीकृत नक्सा
९. करचुक्ता प्रमाणपत्र (लागु हुने अवस्थामा मात्र)

अनुसूची - ६

(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन अनुमति माग गर्ने निवेदन फाराम

१. संस्थाको नाम: शैया संख्या:
२. संस्थाको ठेगाना - पत्राचार गर्ने ठेगाना
 प्रदेश: जिल्ला: महागाउँपालिका /उप. म.नपा/न.पा/गा.पा:
 टोल: वडानं. : टेलिफोन:
 ब्लक नं. : पो.ब.नं.:
३. संस्था खोल्ने व्यक्तिहरु:
 नाम: ..... नागरिकता: ..... ठेगाना: ..... फोन नं.: .....
४. संस्थाको वित्तिय स्रोत:
 क. निजि: ख. शेयरकर्जा:
 ग. वैदेशिक: घ. गौरसरकारी:
 ड. सामुदायिक: च. अन्य
५. संस्थाको क्षमता तथा विस्तृत कार्ययोजना:
 सेवा प्रदान गर्ने क्षेत्रहरु:

निदानात्मक सेवा	प्रतिकारात्मक सेवा	उपचारात्मक सेवा
एक्स-रे	खोप	प्रसूति तथा स्त्रीरोग
अल्ट्रासाउण्ड	एम.सि.एच.	जनरल मेडिसिन
ईन्डोस्कोपी	परिवार नियोजन सेवा	जनरल सर्जिकल विशेषज्ञ सेवा जस्तै ई.सि.जि., टेर्डमील प्रयोगशाला, आँखा, नाक, मुटु, मृगौला, स्नायुरोग, आदि

अन्य सेवा: फार्मसी

६. संस्था शुल्क (अलग र स्पष्टसँग खुलाउने) :

७. संस्थामा सेवा हुने आवश्यक उपकरणहरुको विवरण तथा स्रोत :

८. संस्थामा सेवा पुऱ्याउने जनशक्ति विवरण (संख्या/योग्यता/अनुभव/पार्टटाइम/फुलटाइम/अन्य सुविधा) :

- सामान्य चिकित्सक :
- विशेषज्ञ चिकित्सक :
- अन्य प्राविधिक :

नोट:

- १) सम्बन्धित सेवा अनुसार निर्धारित मापदण्डहरु र पूर्वाधारहरु पूरा भए पश्चात मात्र सेवा सञ्चालन गर्न पाईनेछ।
- २) उपर्युक्त बमोजिम के कति कर्मचारीहरु संस्थामा संलग्न हुने हो, स्पष्ट उल्लेख हुनुपर्ने।
- ३) संस्थामा कार्य गर्ने कर्मचारीहरु सम्बन्धित परिषद्बाट दर्ता भएको हुनुपर्ने, सम्बन्धित परिषद्को प्रमाणपत्रहरु अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ।

- ४) कर्मचारीहरूको योग्यताको प्रमाणित प्रतिलिपिहरू संलग्न हुनुपर्नेछ।
- ५) नेपाल सरकारमा कार्यरत कर्मचारीहरू संलग्न हुने भएमा नेपाल स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ को दफा ५९ अनुसार स्वीकृति पत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न हुनुपर्ने।

अनुसूची—७

(दफा ५ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

इजाजत पत्रको ढाँचा

.....

.....

सञ्चालन इजाजत पत्र

इजाजत पत्र नं.

श्री .....

.....

स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न इजाजतका लागि मिति .....मा प्राप्त निवेदन उपर कारबाही हुँदा त्यस
 ..... संस्थालाई सञ्चालन गर्न दिने गरी मिति .....मा
 निर्णय भएकाले जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५, जनस्वास्थ्य सेवा नियमावली २०७७ तथा देहाएका शर्तहरूको अधिनमा
 रही गा.पा..... वडानं. .... मा ..... शैया क्षमताको .....
 अस्पताल र स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न जनस्वास्थ्य नियमावली, २०७७ को नियम १२ को उपनियम (५) तथा यस
 मायादेवी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण कार्यविधि २०८१ को दफा (५) को उपदफा
 (४) बमोजिम यो इजाजत पत्र दिईएको छ।

१. स्वास्थ्य संस्था तथा त्यस्तो संस्थाले प्रदान गर्नु पर्ने सेवा:

२. इजाजत कायम रहने अवधि:

इजाजत पत्र दिने अधिकारीको:

दस्तखत:

नाम:

दर्जा:

मिति:

(इजाजत पत्रको पछाडीको पृष्ठमा लेखिने)

इजाजत पत्र प्राप्त संस्थाले पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू:

- स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्दा तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पालना सम्बन्धमा स्वमूल्याङ्कन गरी गुणस्तर सुधार गर्दै जानुपर्ने।
- नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको सरकारी कार्यक्रम लागू गर्नु पर्ने।
- प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले जारी गरेका नीति तथा कार्यक्रम लागू गर्ने।
- मन्त्रालयले समय समयमा तोकिएका अन्य शर्तहरू पालना गर्नुपर्ने।

अनुसूची -८

(दफा ८ र ९ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा नवीकरण अनुमति दस्तुर

सि. नं.	संस्थाको किसिम	शुल्क निर्धारण इकाई	स्थापनाका लागि दस्तुर रकम रु.	नवीकरणका लागि दस्तुर रकम रु.
१	अस्पताल तथा नर्सिङ होम	शैया संख्या	प्रति शैया रु. ४०००।-	प्रति शैया रु. ५००।-
२	क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु. १००००।-	प्रति शैया रु. ५००।-
३	आयुर्वेद अस्पताल /वैकल्पिक चिकित्सा	शैया संख्या	प्रति शैया रु. २०००।-	प्रति शैया रु. ५००।-
४	आयुर्वेद क्लिनिक /वैकल्पिक क्लिनिक	सेवा प्रकार	प्रति सेवा रु. ५०००।-	प्रति सेवा रु. ५००।-
५	डि(D) समुहका प्रयोगशाला		रु. १२०००।-	रु. २४००।-
६	ई(E) समुहका प्रयोगशाला		रु. १००००।-	रु. २०००।-

अनुसूची -९
(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

नवीकरणका लागि दिइने निवेदनको ढाँचा

श्री .....कार्यालय

.....

विषय: इजाजत पत्र नविकरण सम्बन्धमा ।

त्यस कार्यालय / निकायबाट मिति ..... मा प्रदान गरिएको इजाजत पत्रको अवधि मिति ..... मा समाप्त हुने भएकाले इजाजत पत्रको नवीकरण गराउनका लागि जनस्वास्थ्य नियमावली, २०७७ को नियम १३ को उपनियम (२) तथा यस गाउँपालिकाको स्वास्थ्य संस्था दर्ता, अनुमति तथा नविकरण कार्यविधि २०८१ को दफा (९) को उपदफा (१) बमोजिम यो निवेदन पेश गरेको छु ।

संलग्न कागजात विवरण:

१. संस्थाको इजाजत पत्र र पछिल्लो आर्थिक वर्षको कर चुक्ताको प्रमाणपत्र,
२. स्वमूल्याङ्कन प्रतिवेदन, नियमित रूपमा पेश गरेको प्रमाणपत्र
३. स्वास्थ्य संस्था तथा सेवा सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड कायम गरेको पुष्टायाँई सहितको स्वघोषणा

स्वास्थ्य संस्थाको छाप:

स्वास्थ्य संस्थाको तर्फबाट निवेदन दिने व्यक्तिको:

दस्तखत:

नाम, थर:

पद:

मिति:

अनुसूची-१०
(दफा ९ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

इजाजत पत्रको नवीकरण

नवीकरण गर्ने निकाय:

स्वास्थ्य संथाको नाम र ठेगाना	नवीकरण मिति	बहाल रहने मिति	नवीकरण गर्ने अधिकारीको नाम र पद	दस्तखत	कार्यालयको छाप

अनुसूची -११
(दफा १५ उपदफा (१) को बुदाँ (ट) सँग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको विरामी बडापत्रको ढाँचा

क्र. स.	शाखा	प्रदान गरिने सेवाको विवरण	प्रक्रिया	दस्तुर	लाग्ने समय	सम्पर्क व्यक्ति	गुनासो सुन्ने अधिकारी

अनुसूची-१२

दफा १५ उपदफा (१) को बुँदा (थ) संग सम्बन्धित)

स्वास्थ्य संस्थाबाट आकस्मिक सेवाको लागि चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीको विवरणको ढाँचा

क्र.स.	स्वास्थ्यकर्मीको नाम	पद	समय	कैफियत

अनुसूची-१३ (क)
(दफा १० को उपदफा (१०) सँग सम्बन्धित)

गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालन भएका निजी अस्पताल तथा नर्सिङ होमको अनुगमन चेकलिस्ट

मिति: .....

स्वास्थ्य संस्थाको नाम: .....

स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार: ..... निजी स्वास्थ्य संस्थाको कार्यक्षेत्र: .....

बेड संख्या: ..... टेलिफोन नं. ....

स्वास्थ्य संस्था प्रमुखको नाम: .....

सम्पर्क नं.: ..... इमेल ठेगाना: .....

स्थापना मिति: .....

सुपरिवेक्षण गर्दा उपस्थित व्यक्तिहरूको नाम र पद:

.....
.....
.....

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी				
क.	निजी स्वास्थ्य संस्थाको भवनको अवस्था र संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	निजी स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> व्यवसाय सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको प्यान र भ्याट मा दर्ता भएको स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको प्रयोगशाला सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको औषधी पसल सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको 	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ग.	निजी स्वास्थ्य संस्था नविकरण गरेको (चालु आ.व.)	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा नागरिक वडापत्र सबैले देखे स्थानमा राखेको	प्रत्यक्ष अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
ड.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सुचि सबैले देखे स्थानमा राखेको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
छ.	बहिरङ्ग सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ज.	अन्तरङ्ग सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
झ.	अपरेसन थियटरको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ञ.	सघन उपचार सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ट.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन भएको	अन्तरक्रिया			
ठ.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
ड.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन भएको <ul style="list-style-type: none"> • एक्सरे • भिडीयो एक्सरे • ई.सी.जी. • ईको • एम.आर.आई. • सि.टी. स्क्यान 	छलफल, अवलोकन			
ढ.	विश्व स्वास्थ्य संगठनको संक्रमण रोकथाम कार्यविधि अनुसार संक्रमणको व्यवस्थापन भएको (Infection prevention according to WHO guidelines)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ण.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था र प्रेषण प्रणाली भएको	छलफल, अभिलेख			
त.	फार्मसी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन			
थ.	रक्त सञ्चार सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
द.	फिजियोथेरापी सेवाको व्यवस्थापन भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ध.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन भएको	छलफल, अवलोकन			
न.	कार्य सञ्चालन कार्यविधि उपलब्ध भएको (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
प.	स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन भएको	अवलोकन, छलफल			
फ.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरू अपनाईएको (फरक कोठा,	अवलोकन, छलफल			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
	पर्दाको प्रयोग)				
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन				
क.	जनशक्ति प्रयास भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता भएको	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
ग.	कार्य विभाजन तथा जिम्मेवारी बाडफाँड भएको	अन्तरक्रिया, अवलोकन, छलफल			
घ.	सबै कर्मचारीको हाजिर रेकर्ड राखे गरेको	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्षअवलोकन			
३.	आर्थिक व्यवस्थापन				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदन भएको	छलफल, अभिलेख			
ख.	लेखापरिक्षण र बेरुजुको अवस्था	अन्तरक्रिया, अवलोकन			
ग.	स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरूको मासिक तलब बैंक मार्फत जम्मा गर्ने गरेको	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
४.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम				
क.	आई.एम.एन.सि.आई. (IMNCI) उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको रोगको वर्गिकरण व्यवस्थापन तथा प्रेषण गरिएको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जाँचका लागि छुट्टै कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल,अवलोकन			
ग.	भटामिन ए को मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधीको मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जलिय उपचार प्याकेटको मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिक चक्रिको मौज्दात स्थिति (सङ्ख्या)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्जासिन मौज्दात स्थिति	अवलोकन, अन्तरक्रिया,			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
	(सङ्ख्या)	अभिलेख			
ज.	एन.आई.सि.यु (NICU) उपलब्धता र व्यवस्थापन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
५.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता <ul style="list-style-type: none"> • पिल्स • कन्डम • डिपो • इम्प्लान्ट • आयुसिडी 	अभिलेख, अवलोकन			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवा उपलब्ध भएको	अभिलेख			
घ.	गर्भवती सेवा नियमित उपलब्धता भएको	अभिलेख			
ङ.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भ जाँच गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्केरी गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जाँचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्री र जुकाको औषधी वितरण गरेको	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवा उपलब्धता भएको	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषणको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसूति पश्चात सुत्केरी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौँ दिनमा) भएको	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ट.	सुत्केरी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण भएको	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ठ.	एच.आइ.भी. को परामर्श तथा जाँच सेवा पि.एम.टि.सी.टी. (PMTCT) भएको	अभिलेख, अन्तरक्रिया			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
६.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम				
क.	औलोको रक्त नमूना सङ्कलन, परिक्षण तथा उपचारको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अभिलेख			
ख.	क्षयरोगका विरामीहरूको पहिचान तथा उपचारको व्यवस्था भएको	छलफल, अभिलेख			
७.	सूचना व्यवस्थापन				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदन गरिएको	एच.एम.आई.एस. ९.५ अभिलेख, अवलोकन			
ख.	मासिक प्रतिवेदन डिएचआईएस २ (DHIS-2) मा समावेश गरिएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
८.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष कार्यविधि, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल, अवलोकन			
९.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
क.	कुल शैयाको १० प्रतिशत शैया निःशुल्क गरिएको (विपन्न, असहाय, बेवारिसे बिरामीका लागि)	छलफल, अवलोकन			
ख.	स्वास्थ्य संस्थाबाट स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम सञ्चालन नभएको	छलफल			
ग.	जेष्ठ नागिरकलाई विशेष सुविधा र केहि शैया छुट्याइएको (पचास शैया वा सो भन्दा बढी क्षमताका अस्पतालहरूमा)	छलफल, अवलोकन			
घ.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम सञ्चालन भएको	छलफल, अन्तरक्रिया			
१०.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति:				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			
ख.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठक वस्ने गरेको	माइन्यूट बैठक पुस्तिका हेर्ने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
घ.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागिता मुलक रूपमा आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्य गर्ने गरेको	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेर्ने			
११.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्प्युटरको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	विद्युत (राष्ट्रिय वा स्थानीय प्रसारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विद्युतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएको (जस्तै: सोलार, जेनेरेटर, इन्भर्टर आदि)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	सफा र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	सेवाग्राहीहरूलाई स्वास्थ्य संस्थाको हाता भित्र हात धुने सुविधा भएको	अवलोकन			
छ.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको				
ज.	लुगाधुने ठाउँको व्यवस्था भएको				
झ.	संस्थामा बगिरहने पानीको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ञ.	संस्थामा सेवाग्राहीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ट.	संस्थामा कर्मचारीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ठ.	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ड.	सेवा पाउन प्रतिकारत सेवाग्राहीका लागि बस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ढ.	कर्मचारीहरू र सेवाग्राहीहरूको लागि स्तनपान कक्ष र स्थानको छुट्टै व्यवस्था	प्रत्यक्ष अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
	गरिएको				
ण.	अपाङ्गता भएका व्यतिलाई औषधी पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
त.	गुनासो व्यवस्थापन देखिने गरी सुझाव पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरूलाई नियमितरूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			

स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

स्वास्थ्य संस्थाबाट आएका विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

.....

क्र.स.	अनुगमनकर्ताहरूको नाम	पद	निकाय

अनुसूची-१३ (ख)
(दफा १० को उपदफा (१०) सँग सम्बन्धित)

गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालन भएका निजी क्लिनिकको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति: .....

क्लिनिकको नाम: .....

स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार: ..... कार्यक्षेत्र: .....

बेड संख्या: ..... टेलिफोन नं.: .....

क्लिनिक प्रमुखको नाम: ..... मोबाइल नं.: .....

इमेल ठेगाना: ..... स्थापना मिति: .....

सुपरिवेक्षण गर्दा उपस्थित व्यक्तिहरूको नाम र पद:

.....
.....
.....
.....
.....

सि. नं.	सुपरिवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी				
क.	निजी क्लिनिकको भवनको अवस्था र संस्थाले ओगटेको क्षेत्रफल	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	निजी क्लिनिक सञ्चालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: <ul style="list-style-type: none"> • व्यवसाय सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको • प्यान र भ्याटमा दर्ता भएको • क्लिनिक सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको • प्रयोगशाला सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको • औषधी पसल सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको 	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ग.	क्लिनिक नविकरणको अवस्था (चालु आ.व.)	अभिलेख, अन्तरक्रिया			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
घ.	स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध सेवा तथा शुल्क सम्बन्धी सूची सबैले देखे स्थानमा राखेको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	आकस्मिक सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ञ.	विशेषज्ञ सेवाको व्यवस्थापन	अन्तरक्रिया			
ट.	प्रयोगशाला सेवाको व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ठ.	निदानात्मक सेवाको व्यवस्थापन भएको <ul style="list-style-type: none"> • एक्सरे • भिडीयो एक्सरे • ई.सी.जी. • ईको • एम.आर.आई. • सि.टी. स्क्यान 	छलफल, अवलोकन			
ड.	विश्व स्वास्थ्य संगठनको संक्रमण रोकथाम कार्यविधि अनुसार संक्रमणको व्यवस्थापन नभएको (Infection prevention according to WHO guidelines)	अन्तरक्रिया			
ढ.	प्रेषण सेवाको व्यवस्था र प्रेषण प्रणाली	छलफल, अभिलेख			
ण.	फार्मोसी सेवाको व्यवस्थापन	अवलोकन			
थ.	फिजियोथेरापी सेवाको व्यवस्थापन	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
द.	एम्बुलेन्स सेवाको उपलब्धता तथा व्यवस्थापन	छलफल, अवलोकन			
ध.	कार्य सञ्चालन कार्यविधिको उपलब्धता (Standard Operating Manual)	अवलोकन, छलफल			
न.	स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन तथा विसर्जन	अवलोकन, छलफल			
त.	विरामीको गोपनीयताको लागि उपयुक्त उपायहरू अपनाईएको (फरक कोठा, पर्दाको प्रयोग)	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			
२.	जनशक्ति व्यवस्थापन				
क.	जनशक्तिको प्रयासता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति, अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता	छलफल, दरवन्दी तथा पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
३.	आर्थिक व्यवस्थापन				
क.	बजेट निकासा, खर्चको व्यवस्थित अभिलेख र प्रतिवेदनको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
४.	बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम				
क.	आई.एम.एन.सि.आई. उपचार तालिका अनुसार पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको रोगको वर्गिकरण व्यवस्थापन तथा प्रेषण गरिएको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ख.	नवजात शिशु तथा पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जाँचका लागि छुट्टै कोठा वा ठाउँको व्यवस्था गरिएको	छलफल, अवलोकन			
ग.	भिटामिन ए को मौज्जात स्थिति	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
घ.	जुकाको औषधीको मौज्जात स्थिति	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
ङ.	पुनर्जीलिय उपचार प्याकेटको मौज्जात स्थिति	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
च.	जिंक चक्रिको मौज्जात स्थिति	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	सिप्रोफोल्क्ससिन मौज्जात स्थिति (Ciprofloxacin Antibiotic)	अवलोकन, अन्तरक्रिया, अभिलेख			
झ.	एच.एम.आई.एस. ९.५ अनुसार मासिक प्रतिवेदन	अवलोकन, अभिलेख			
५.	परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम				
क.	परिवार नियोजनको अस्थायी साधनको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ख.	बन्ध्याकरण सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			
ग.	सुरक्षित गर्भपतन सेवाको उपलब्धता	अभिलेख			
घ.	गर्भवती सेवाको नियमित उपलब्धता	अभिलेख			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
ड.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित गर्भ जाँच गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
च.	स्वास्थ्य संस्थामा गोपनियता सहित सुत्केरी गराउने छुट्टै कोठाको व्यवस्था	अवलोकन			
छ.	गर्भवती जाँचका लागि आएका सबै महिलालाई टि.डि. खोप, आइरन चक्री र जुकाको औषधी वितरण	अवलोकन, अभिलेख			
ज.	सुरक्षित प्रसूति सेवाको उपलब्धता	अवलोकन, अभिलेख			
झ.	आकस्मिक प्रसूति सेवाका लागि प्रेषण	अवलोकन, अभिलेख			
ञ.	प्रसूति पश्चात सुत्केरी आमाको जाँचको व्यवस्था (पहिलो, तेस्रो र सातौँ दिनमा)	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ट.	सुत्केरी अवस्थामा जटिलताको पहिचान, व्यवस्थापन र प्रेषण	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ठ.	एच.आइ.भी. को परामर्श तथा जाँच सेवा पि.एम.टि.सी.टी. (PMTCT) भएको	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
६.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम				
क.	औलोको रक्त नमूना सङ्कलन, परिक्षण तथा उपचार	अवलोकन, अभिलेख			
ख.	क्षयरोगका विरामीहरूको पहिचान तथा उपचारको अवस्था	छलफल, अभिलेख			
७.	व्यवस्थापन कार्यक्रम				
क.	स्वास्थ्य संस्थाबाट संचालित सेवाको अभिलेख तथा प्रतिवेदन गरिएको	एच.एम.आई.एस. ९.५ अभिलेख, अवलोकन			
८.	गुणस्तर सुधार गतिविधिको अवस्था				
क.	कार्यक्रम विशेष कार्यविधि, Standard Treatment Schedule (मापदण्ड) तथा सेवा प्रोटोकलको उपलब्धता	छलफल, अवलोकन			
९.	राष्ट्रिय निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम तथा अन्य राष्ट्रिय कार्यक्रम कार्यान्वयन	छलफल, अन्तरक्रिया			
क.	आमा तथा नवजात शिशु कार्यक्रम सञ्चालन भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
१०.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति:				
क.	स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति गठन गरेको	छलफल, अभिलेख			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
ख.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठक बस्ने गरेको	माइन्सूट बैठक पुस्तिका हेर्ने			
ग.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको मासिक बैठकमा सेवाको लक्ष्य प्रगतिको समिक्षा गर्ने गरेको	छलफल, अभिलेख			
घ.	स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिले सहभागितामुलक रूपमा आवधिक स्वास्थ्य योजना तथा वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्य गर्ने गरेको	आवधिक तथा वार्षिक योजना हेर्ने			
११.	अन्य				
क.	कार्यलय प्रयोजनको लागि इन्टरनेटको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	कार्यलय प्रयोजनको लागि कम्प्युटरको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	विद्युत (राष्ट्रिय वा स्थानीय प्रसारण) भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	विद्युतको लागि बैकल्पिक व्यवस्था भएका	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ.	सफा र शुद्ध खानेपानिको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
च.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
छ.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको				
ज.	संस्थामा बगिरहने पानीको व्यवस्था भएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
झ.	संस्थामा सेवाग्राहीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ञ.	संस्थामा कर्मचारीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ट.	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको	अवलोकन			

सि. नं.	सुपरीवेक्षणका बुँदाहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ/छैन	सुधार गर्नुपर्ने छ/छैन	कैफियत
ठ.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि बस्ने व्यवस्था भएको	अवलोकन			
ड.	कर्मचारीहरू र सेवाग्राहीहरूको लागि स्तनपान कक्ष र स्थानको छुट्टै व्यवस्था गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन			
ढ.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधी पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको	अन्तरक्रिया, प्रत्यक्ष अवलोकन			
ण.	गुनासो व्यवस्थापन देखे गरी सुझाव पेटिका (उजुरी पेटिका राखिएको) र उजुरीहरूलाई नियमितरूपमा सम्बोधन गरिएको	प्रत्यक्ष अवलोकन, अन्तरक्रिया			

क्लिनिकले आफ्नै पहलमा गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू:

.....

.....

.....

.....

क्लिनिकबाट आएका विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

.....

क्र.स.	अनुगमनकर्ताहरूको नाम	पद	निकाय

अनुसूची-१३ (ग)
(दफा १० को उपदफा (१०) संग सम्बन्धित)

गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालन भएका निजी औषधी पसलको अनुगमन चेक लिस्ट

मिति: .....

औषधी पसलको नाम:..... औषधी पसलको कार्यक्षेत्र: .....

टेलिफोन नं.: ..... औषधी पसल प्रमुखको नाम: .....

औषधी पसल प्रमुखको मोबाइल नं.: ..... स्थापना मिति: .....

सुपरिवेक्षणकर्ताको नाम र पद: .....

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्र	कैफियत
१.	आधारभूत जानकारी:				
क.	औषधी पसल मुख्य सडकको नजिक भएको।	अवलोकन			
ख.	औषधी पसलको प्रांगण सफा भएको।	अवलोकन			
ग.	औषधी पसलको अगाडिको भागमा बोर्ड राखेको /नराखेको।	अवलोकन			
घ.	भवन संहितामा उल्लेखित मापदण्ड अनुरूप औषधी पसल सञ्चालन भएको भवन निर्माण भएको।	अन्तरक्रिया			
२.	स्वास्थ्य सेवा तथा व्यवसाय सञ्चालन अनुमति र नविकरणको अवस्था				
क.	- औषधी पसल सञ्चालनका लागि अनुमति प्राप्त गरेको: - औषधी पसल सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको (DDA बाट) - प्यान/भ्याट (PAN/VAT) मा दर्ता भएको व्यवसाय सञ्चालन अनुमति प्राप्त गरेको	छलफल, अवलोकन, अभिलेख			
ख.	चालु आर्थिक वर्षमा औषधी पसलको दर्ता नविकरण गरिएको	अभिलेख			
३.	औषधीको व्यवस्थापन				
क.	औषधी पसलमा उपलब्ध औषधीको शुल्क र छुट सम्बन्धी सुचि सबैले देखे स्थानमा राखिएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्र	कैफियत
ख.	सबै औषधी तथा उपकरणहरू वर्णानुक्रम वा समुह अनुसार मिलाएर राखिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	संवेदनशील औषधी तथा भ्याक्सिनको भण्डारणको लागि रेफ्रिजरेटरको व्यवस्था भएको । (जस्तै: टिटि खोप., अक्सीटोसिन आदि)	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	औषधी वितरण कक्ष ओस नलाग्ने, घामको प्रत्यक्ष प्रकाश नपर्ने र प्रयाप्त भेन्टिलेसन भएको ।	अवलोकन			
ङ.	औषधी पसलमा आउने सबै प्रकारका औषधीहरू भण्डारण गर्न भन्दा अगाडि मात्रा, ब्याच नम्बर तथा म्याद जाँच गर्ने गरेको ।	अन्तरक्रिया			
च.	उपचारमा प्रयोग गरिने लागू औषधहरू (Narcotic drugs) लागू औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३ बमोजिम चिकित्सकको लिखित प्रेस्क्रीप्सन अनुसार मात्र वितरण गर्ने व्यवस्था मिलाइएको ।	अन्तरक्रिया, अभिलेख			
छ.	विक्री वितरणका लागि अनुपयुक्त वा फर्काउनुपर्ने वा म्याद गुज्रिएका वा नष्ट गर्नुपर्ने औषधी तथा औषधी जन्य सामग्री असम्बन्धित व्यक्तिको पहुँच नहुने गरी छुट्टै भण्डारण तथा व्यवस्थापन गरिएको ।	अवलोकन, छलफल			
ज.	औषधीजन्य फाहोरको व्यवस्थापन औषधी व्यवस्थापन विभागको निर्देशन अनुसार गरिएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
झ.	औषधी पसलमा मुसा तथा किट नियन्त्रणका लागि उपायहरू अवलम्बन गरिएको ।	अन्तरक्रिया			
ञ.	कार्यसञ्चालन कार्यविधि (SOP) उपलब्ध भएको ।	छलफल, अवलोकन			
४.	सेवाग्राहीको व्यवस्थापन				
क.	सेवा पाउन प्रतिक्षारत सेवाग्राहीका लागि बस्ने व्यवस्था तथा लाइन बस्नका लागि	अवलोकन, अन्तरक्रिया			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्र	कैफियत
	प्रयास ठाउँ भएको।				
ख.	औषधी पसलमा सेवाग्राहीलाई परामर्श दिनका लागि उपयुक्त व्यवस्था सहितको ठाँउ भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	औषधी वितरण क्षेत्रमा औषधीको सही प्रयोगको बारेमा पोस्टर जस्ता सूचना सामाग्रीहरू (IEC materials) उपलब्ध भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
घ.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई औषधी पसलमा आउनका लागि सहज बनाइएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ङ	औषधी पसलले औषधी बिक्रीका साथै अन्य सेवा प्रदान गर्ने गरेको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
५.	जनशक्ति व्यवस्थापन				
क.	चौबीसै घण्टा फार्मसी सञ्चालनका लागि फार्मसी विषय अध्ययन गरेको दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था भएको।	छुलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
ख.	कार्यरत जनशक्तिको सीप तथा दक्षता (फार्मसी परिषद्मा नाम दर्ता तथा नविकरण भएको, अन्य फार्मसी सम्बन्धी तालिम लिएको)।	छुलफल, पदपूर्ति विवरण, अवलोकन			
६.	अन्य				
क.	२४ घण्टा विद्युत (राष्ट्रिय वा स्थानीय प्रसारण वा सोलार वा जेनेरेटर वा इन्भर्टर) उपलब्ध भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ख.	सफा र शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था भएको।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ग.	सेवाग्राहिहरूलाई औषधी पसलको हाता भित्र हात धुन वा अन्य सरसफाईका लागि साबुन पानीको व्यवस्था भएको।	अवलोकन			
घ.	संस्थामा सेवाग्राहिहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको।	अवलोकन			
ङ.	संस्थामा कर्मचारीहरूलाई छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको।	अवलोकन			

सि.नं.	अनुगमन प्रश्नहरू	पुष्ट्याईका आधारहरू	सन्तोषजनक छ / छैन	छैन भने सुधार गर्नु पर्ने क्षेत्र	कैफियत
च.	औजार प्रसोधन तथा निर्मलीकरणको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
छ.	लुगा धुने ठाउँको व्यवस्था भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ज.	गुनासो व्यवस्थापन देखिने गरी सुझाव पेटिका (उजुरी पेटिका) राखिएको र उजुरीहरूलाई नियमित रूपमा सम्बोधन गरिएको	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
झ.	औषधी पसलमा केहि महत्वपूर्ण प्रोटोकल, डकुमेन्ट, रेकर्डहरू (protocols, documents, records) आदि उपलब्ध भएको ।	अवलोकन, अन्तरक्रिया			
ञ.	औषधी पसलले औषधीहरूको अभिलेख राखे गरेको ।	अभिलेख, अन्तरक्रिया			
ट.	औषधी पसलले औषधीहरूको तथा अन्य कुनै सेवाहरूको प्रतिवेदन बुझाउने गरेको ।	अभिलेख, अवलोकन, अन्तरक्रिया			

औषधी पसलले गरेका सृजनात्मक (Innovative) कार्यक्रमहरू:

.....

.....

.....

.....

औषधी पसलका लागि विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

औषधी पसलबाट आएका स्थानीय तहका लागि विशेष सुझावहरू:

.....

.....

.....

.....

क्र.स.	अनुगमनकर्ताहरूको नाम	पद	निकाय

आज्ञाले
लेखनाथ पोखरेल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत